

Издава на 15 и на 30 съ-
ли месецъ.

Писма, статии и дописки
са испроваждаатъ до Ивана А-
жепова въ Букурещъ, до Р.
Бажкова въ Русчукъ, до Д. В.
Хранова въ Видинъ и до кн.
„Промисленіе“ въ Циградъ.

Администрацията са на-
мира на Str. Sv. Anton, № 14.

ЗНАНИЕ

Годишната цѣна на въ-
стникъ е:

За Ромъния . . . 12 фр.
За Русчукъ и
Австрия 14 „
За сичка Ев-
ропейска Турция . . . 16 „
За Россия 5 р

Неплатени писма са вър-
щатъ назадъ.

ИЗДАНИЕ ЗА НАУКА И ЛИТЕРАТУРА.

Тревице, тревице,
Кръшка и зелена,
Що старчишь печално,
Като изгорена?
— „Не искашъ ли, врагу,
Кръшко да са смѣя,
Когато е време
Вечъ да пожълтъя?
Ето приближава
Лѣтни свѣти Петаръ,
Който гори, пали
Съ своятъ горѣщъ вѣтаръ;
А ти съ своите брате
Житваре, косаче
Тяпчете, косите
Като обираче . . .
А ако са скрие
Нейде чемерика,
Ти я ископавашъ
Съ своята мотика,
Па седишь мамуле
Жито, ечимизи,
Който ти даватъ
Брашно, хлѣбъ и трици . . .
Но дохожда есенъ
Мокра и прохладна
И нашата сестра
Не остава гладна;
Тя са възрождава
И става отава,
Но ти имашъ овце
И лакома крава . . .“
— Не само тебъ, моя
Травко меризлива,
Лютата сѣдбина
Съ ядове облива,
И твойте душмане,
Кои та убиватъ
Рано или късно
Сладка храна биватъ
На черве, на глисте,
На рибите морски,
На гарги, на врани,
На ордите горски.

ТРИ КАРТИНИ ИЗЪ БЪЛГАРСКИЯТЪ ЖИВОТЪ.

„Маминото дѣтенце.“

I.

Който не е видѣлъ ново-садската лития, който не е прочелъ Максима Исповѣдника, който не е ходилъ въ Бачковскиятъ манастиръ, който не е ѣлъ „шкембе-чорбасъ“ въ Цаѣиградъ, който не е живѣлъ у мадамъ Клайнъ въ Болградъ и който не е пилъ казанлъшка гюлова ракия, — той нищо не знае, отъ нищо не отбира. Ахъ, ти моя люляно, ти казанлъшка гюлова ракийко! Въ твоите алкохолни искрици са скриватъ стотина тома изъ пай-знамѣнитите епохи на българската история, които сѣ пълни съ хиляди велики и славни подвиги, съ Димостеновски красно-рѣчия, съ Атиловски походи, съ Ватерловски сраже-ния и пр. и пр. Който та е пилъ веднашъ, той ни-кога не може да та заборава, а който та попива чѣстичко, той оставя въ българската история по нѣ-колко извънрѣдно важни психологически революции. И азъ съмъ та пилъ нѣкога си, и азъ съмъ са на-слаждаалъ отъ твоиятъ ароматъ, и азъ съмъ ималъ удоволствие да испитамъ твоята приятностъ . . . Охъ, вѣрвашъ ли, и до тая минута помна твоите живо-творящи сили и твоето нравствено и физическо зна-чение. Когато та пиятъ смъртните богове, то усѣщатъ такава забѣлѣжителна приятностъ, каквато не усѣща даже и онзи, когото гладатъ вечеръ преди да заспи по петите, нито пакъ онзи, комуто господъ богъ е помогналъ да получи наслѣдство отъ непредвидена страна. А каква е твоята бистрота, каква е твоята бѣлота! . . . Сребро, брилянть, скъза, капка отъ ро-са, хрусталь, който виси въ черкова на полиеленте . . . Земете билюрова чаша, измийте я добре, на-лѣйте я до половина съ тая божественна влажностъ, закрийте съ два пѣрста лѣвото си око и поглѣдайте въ нея съ дѣсното . . . Охо-хо-хо, скъза, да я земе дяволтъ! Разбира са, че ако сичкото това да не би било положителна математическа истина, то казанлъчене не би биле казанлъчене, а биле би . . ., на-примѣръ, сопотненци или калоферци, и гологанъ-бей-овците не би могли да паторатъ съ имената си всемирната история. Тѣй е то! А Захара е сѣднала та ни са гордѣе съ своите мидинки, Ени-Захара съ своите саралии, Пловдивъ съ своите кокони и съ киселото млѣко на арапинтъ при надравантъ,

Търново съ своите ханове и съ „Малгичкината пѣснь“, Габрово съ своите похлуци и съ каменният мостъ, Едирне съ своята халва и съ своето народолюбие, Цариградъ съ своятъ рахатъ-локумъ, Станимака съ своето калугерско происхождение, Ахелобургасъ съ своята солена риба, Русчукъ съ своите калдаржме и Краставо село съ своите тикви! Смѣшни градове, смѣшни граждани! Ако не е възможно да сравняваме Парижъ съ Женева и Лондонъ съ Орѣхово, то не е възможно да сравняваме и Казанлъкъ съ . . . съ какво и съ кого би вие желали? — да рѣчеме съ Джебене.

Но Казанлъкъ има и друго още по важно преимущество . . . Въобразете си, че вие сте пѣтпикъ и че влизате първъ пътъ въ тоя трендафиленъ градъ. Глѣдайте добре. Азъ ви увѣрявамъ, че първите ваши впечатления ще да бѣдатъ обворожителни. Захваща са майската пролѣтъ, дърветата са нахитватъ съ пѣжни и съ крѣпки листеца, полето са покрива съ цвѣта, славе сладкопѣятъ, пилеца чуруликатъ надѣсно и налѣво, сичко става весело, мило и прекрасно, даже и въздухътъ са напѣва съ нѣкаква си успокояваща безпѣтежностъ; а между сичкото това, като Венера между своите нимфи, са червенѣятъ трендафиловите градини и употребѣляватъ сичките си усилия да погледѣличкатъ посовете ни, да изнесатъ на видъ своите свѣрхестественни прелѣсти и да ви покажатъ своето превъзходство въ природата . . . Но и това още не е сичко. Ако обичате прелѣстите на природата, то обърнете своето внимание и на малкопятащото са царство, а именно на Евините синове и дѣщери, на които доволно чѣсто завижда трендафилтъ и които иматъ пълно право да са нарѣкатъ царѣнове и царици на природата. Черни очи, вѣтѣщи, бѣли лѣца, хримизни бузици, алени устници, дѣлги клѣпаче, тѣнки снаги, високи гърди . . . Охъ, не говорете ми повече, защото азъ имамъ обичай да сна по много и да сѣнувамъ различни сѣнища . . . Ако ви са случи да идете въ Казанлъкъ, то вѣжете сѣрцето си съ козинѣова ортама, защото твърде лесно можете да останете безъ крѣвоочистителъ . . . Васъ ще да окружатъ нѣколко миловидни ангелчета, ще да ви погледѣтъ нѣколко очарователни очи, ще да ви са поусмивнатъ нѣколко пѣжни устеца, и сичкото това са отличава съ такова ангелско выражение, и сичките тие нѣща блѣстатъ съ такава кротостъ, щото, само по тоя знакъ, вие свободно можете да имъ дадете сѣрцето си. Съ една дума, който отъ васъ и да би погледѣлъ на тие гиздави сѣздания, които растатъ, младѣятъ и старѣятъ въ тоя земни рай, той непременно трѣба да си зададе въпросъ, защо азъ не сѣмъ са родилъ, защо не сѣмъ израсталъ и защо да не умра въ тоя градъ?

Билъ Маня месѣцъ. Ако природата презъ тоя месѣцъ и да е богата почти на сѣкаде, но ние, както казахъ вече по-горе, не смѣме да сравняваме съ Казанлъкъ ни най-прелѣстните страни подъ ясно-то небе, защото е страшно да не оскѣрбиме трендафилтъ и алениите устници на казанлъченките. Сѣжидето са показало на востокъ и прострѣло сво-

ите златни лучи надъ райската градина, изъ която са расходѣдале нѣколко стотини млади и крѣпки сѣздания. Казанлъжките момиченца събирале трендафилтъ. И сичките тие ластавички пѣятъ, подскачатъ, смѣятъ са, радватъ са и напѣлватъ въздухътъ съ различни възклицания! Не знаа вие какъ, а моя милостъ никога не би са отказала да поживѣе между тие весели чурулиги баремъ единъ день, баремъ единъ часъ . . . Разказватъ, че казанлъчене, а особено казанлъченки, мислатъ и работатъ подъ влиянието на своите минутни впечатления и че тѣхното непостоянство, което прилича на росата въ тѣхните трендафилени градинки, не сѣ въ състояние да унищожатъ ни старостѣта, ни тѣшкиятъ животъ, ни страшната дѣйствителностъ. А отъ какво происхожда сичкото това? Отъ растителностѣта, която ги окружава. Трендафилтъ живѣе малко, по неговиятъ майски животъ има повече сладки минути, нежели многолѣтното сѣществование на върбата. Ако е животъ, да бѣде животъ, а ако е дрѣмка, да бѣде дрѣмка, — срѣдѣта никога не може да са нарѣче блаженство. Казанлъчене иматъ пълно право.

Подъ една кичеста круша въ една отъ трендафиловите градини било послано черно жълто китено чердѣе, на което сѣдѣле дѣвѣ лебеници или, както ги наричатъ казанлъчене, дѣвѣ дини, които представляле едносѣщностъ и нераздѣлностъ, или, да кажа по-понятно, едната лебеница, която била твърде голѣма и малко продълговата сѣдѣла на чердѣето, а другата, която била малка и туплеста, сѣдѣла на първата лебеница, така щото стѣ тие дѣвѣ разновидности лебеници происходило едно нераздѣлно мазно тѣло, което са наричало Нено-чорбаджи. Но азъ заборавахъ да ви кажа, че голѣмата лебеница е била облѣчена въ копринена риза, въ ленени гащи и въ бѣло копринено съ червени парчици елеченце и че малката лебеница е била покрита съ бѣлъ фесъ. Голѣмата лебеница са повдигала на горе и отпускала са на доле твърде затруднително, а когато происходило това, то на малката лебеница са отваряла нѣкаква си дупка, надъ която стѣрчѣле дѣвѣ дѣлги бѣлочерни урѣзалки козина, поимала и изпускала въздухъ и клокала така поетично, чегато въ голѣмата лебеница са намира цѣлъ вулканъ. Но малката лебеница имала още дѣвѣ преимущества: на нея стѣрчѣле три червени подлоги, които носиле название уши и носъ, и дѣвѣ черни точки, които въ обществието са наричатъ очи, а по манастирете — свѣтила. Изведнашъ черните точки, които до това време биле сѣпливи, шавнале насамъ-пататакъ и изъ дупката изкокнуале нѣколко потока лава, между които са зачуле слѣдующите думи: „Пване бре, ела самъ.“

Предъ лебеницата са исправилъ единъ младъ и гиздавъ момакъ, който принадлежалъ въ числото на оние перѣдки сѣщества, които са наричатъ сеизе и които умѣятъ да мѣлчатъ, да са въртатъ на пета, да са занимаватъ съ нищо и да вѣдатъ останките отъ чорбаджишкиятъ обѣдъ. Азъ не ша да ви разказвамъ какво выражение е имало лицето на тоя младъ човѣкъ и съ какво е билъ той облѣченъ, защото, както ви

казахъ вече по-горе, подобни личности вие можете да срѣшнете сѣки денъ и сѣки часъ и защото тие не сѣдържатъ въ себѣ си нищо особено, слѣдователно ние можеме да ги парѣчеме нищо.

— Дѣ е Никола? заклокалъ вулканътъ и долната лебеница са повдигнала цѣла педя нагоре.

— Отидоха съ Станчовото момче да търсатъ врабчета, отговорило нищото.

— Азъ хиллядо пѣти сѣмъ ти казвалъ да го не оставяшъ да ходи самъ . . . Вие слушате само това, когато ви кръстосватъ съ суровицата. Иди при дѣтето . . . А дѣ е чорбаджийката?

— Ти си почива подъ крушата.

— Нека си почине . . . Иди и доведи Никола. Не оставяй го сами. Глѣдай съ четири очи . . . Не оставяй момичетата да сѣдятъ и да лапатъ мухите. Парици имъ са плащатъ. Удрай. Тие хора нѣматъ ни срамъ, ни очи. Париците ти зематъ, а работата ти оставятъ за петровденъ! Иди при дѣтето.

Иванъ трѣгналъ камъ стараятъ кестенъ, но голѣмата лебеница, съ помощта на малката, му заповѣдала да са върне и да приѣме още нѣколко мъдри сѣвѣти и наставления. — „Ти го не гони: глѣдай да не падне и да са не убие . . . Кажи му, че го викамъ азъ. „Баща ти та вика да ти даде ново гроше,“ му кажи. Кажи му, че сѣмъ хваналъ пиле. Иди при чорбаджийката и кажи ѝ да не лѣжи подъ крушата. Подъ крушата сѣвката не е гжста. Кажи ѝ да са пренесе подъ голѣмиятъ кестенъ. Пренеси и моята постѣлка . . . Или чѣкай, не ще ми са да са мѣста. А ракията изстуди ли са?“

— Азъ мисла, че са е изстудила, отговорило нищото.

— Ти мислишъ! . . . Хилѣди пѣти ти сѣмъ казвалъ да ми не отговаряшъ така. И въ Филибе та водихъ, и въ Захара та пращахъ, — не можа да станешъ човѣкъ! „Трѣба да са е изстудила, чорбаджи!“ — тѣй трѣба да кажешъ. Кажи де . . .

— Трѣба да са е изстудила, чорбаджи, отговорило нищото.

— Иди и донеси я . . . Кажи на чорбаджийката да дойде при мене. Набери малко череша за мезе . . . Хайде иди и намѣри дѣтето . . .

Нищото трѣгвало още веднашъ, и дващъ, и тришъ, но лебеницата го вържала назадъ и клокала съ различни звукове, и когато вече била дадена и шестата заповѣдъ да върви, то откамъ сѣверната страна са показало такава едно нѣщо, което накарало нищото да са запре още веднашъ, а лебеницата да замълчи и да са приготви да слуша чуждите заповѣди така сѣщо, както нищото слуша неговите. Това нѣщо, което имало голѣмо сходство съ оние двоеноги животни, които отъ своята страна иматъ сходство съ други едни животни, които са отговяватъ за колѣда, е била чорбаджийката. Но преди да ви опивша добрите и лошащите качества на тая още доволно апетитна госпожа, азъ трѣба да са върна (така праватъ сичките романисти) назадъ и да ви разкажа за нея нѣкои и други исторически подробности.

На тоя свѣтъ сѣществуватъ голѣмо множество чудни и непостижими личности. Глѣдашъ ги — нѣма нищо, разгърщашъ ги — не видишъ нищо, говоришъ съ тѣхъ — не излазя нищо, анализирашъ ги — не намирашъ нищо, но слѣпото щастие са търкаля надъ тѣхъ, пианата сѣдбина пѣрсека между тѣхъ своите дарове и награждава ги съ изобилие, а шантавите случаи имъ кукурикатъ на прагътъ сѣка заранъ и сѣки вечеръ. Чудно! Единъ отъ тие щастливи или случайни херои е билъ и Нено-чорбаджи. За да си обясниме какъ тоя ограниченъ и слабохарактеренъ човѣкъ е успѣлъ да надое такава голѣмо количество злато и сребро, ние сме длѣжни да потѣрсиме изъ природата нѣкое сравнение, защото ни единъ важенъ психологически въпросъ не може да бѣде рѣшенъ върно и правилно безъ сѣдѣйствието на естественните закони. Помислѣте си, че вие сте камаче и че природата или вашата орисница ви е изнесла на бѣлъ свѣтъ и хвърлила ви е въ Тунджа, но хвърлила ви е така, щото вие сте имале случай да избѣгнете и отъ ситниятъ пѣсакъ, който доволно чѣсто затрупва щастieto на множество малки камачета, и отъ голѣмите камане, които доволно чѣсто притискватъ малките самолюбци и не даватъ имъ да са повдигнатъ во вѣки вѣковъ. Съ една дума, въобразете си, че вие сте наднале на добро мѣсто, че Тунджа въ това време е имала доста вода и доста сили и че вие сте са търкаляле отъ Калоферъ до Казанлъкъ безъ никакви препятствия и безъ особенни трудове. Сѣщото бива и съ човѣкътъ. Най-напредъ случайятъ му дана малко, това малко довозда при себѣ си друго малко, дѣте малки са сѣединяватъ съ третѣто множко, третѣто множко са жени за четвъртѣто много, четвъртѣто много ражда множество малки-много, и така пататакъ, и вие единъ денъ виждате, че овзи човѣкъ, който, по вашето мнѣние, не е билъ способенъ да напои нитѣ циганско магаре, става богатъ, важенъ, горделивъ, „зпатенъ“, „славенъ“ и прославенъ чорбаджи. Така са случило и съ Нена, когото аристократията наричала киръ Нено, демократията — Нено-чорбаджи, а *срѣдните* — челебиятъ. На двацѣст и петѣгодишниятъ си възраст той ималъ повече отъ сто хилѣди гроша чисти пари, а въ онова време, за което ви разказвамъ, на тая сума сѣ завиждаше даже и пловдивските бегликчие.

Кой е билъ баща и коя е била майка на киръ Нена, и ималъ ли е той нѣкога баща и баба, на тие въпроси и до днесъ още не е отговорила казанлъшката генеология, ако казанлъччене и да иматъ множество бивши и сѣвременни писатели критици. Изъ преданията, които сѣ са сѣхраниле въ любознателната глава на попъ Стояна, азъ можахъ да изваѣка само това, че когато Нено попиналъ, поглѣдалъ и изброилъ своите сто хилѣди грошовци, то намислилъ да са ожени. — „Но моята жена трѣба да бѣде една у майка, защото азъ нѣмамъ родители“, помислилъ той и захванахъ да търси. Стотѣхъ хилѣди гроша, които сѣ най-убѣдителната сваха подъ ясното небе, испълнили неговото желание твърде

скоро. На втората недѣля послѣ петровденъ Нено билъ вече ожененъ за дъщерята на Димитра Хлапарѣтъ, който слѣдъ време оставилъ на своятъ зеть три дюкяна, една къща, гюлова градина и двѣ алени устни. Сладостта му била голѣма! Послѣ женидбата Нено чувствувалъ неизказанно и искрено блаженство: каква е у него чистота, каква е у него топлота; какво е у него спокойствие! Сичко глѣдало на него весело и щастливо: и таванѣтъ, и одарѣтъ, и свѣщникѣтъ, и ржавете му, и саханете, и лучникѣтъ, и бѣлите нагрѣдки на жената му, които часъ-по-часъ дохождали при него и сѣдаде на миндерлѣчето . . . Истина е, че неговата гургувица повече мѣлачи и не гургулика, — но това именно е и потрѣбно на Нена, който не желае нищо друго, освѣнъ тишина и спокойствие. — „А бе, казва тя, азъ ходихъ у крженичини и помолихъ я да ни харже това гжрненце. Я поглѣдай какво е то хубаво! . . .“ — „Истина е хубаво“, отговаря Нено и цѣлува жената си, — и пакъ тишина и спокойствие. Но гжрнето са занаса на мѣстото му, нѣжната сжпруга дохожда изново, усѣква свѣщта, запалва кандилото предъ иконата, предлага на мжжѣтъ си нѣкой въпросъ, получава отговоръ, цѣлуватъ са, — и пакъ тишина и спокойствие. Мжлчанието на жената си Нено обяснялъ съ това, че и нея, както и нему, сж скжпи тишината и спокойствието, и че сичките нейни способности сж обърнати на това, щото сѣка една минута да бжде посвѣщена за ползата на тая тишина и спокойствие. А съ какавъ нѣженъ гласецъ говори тая гургувица за испросенното отъ крженица гжрненце! Въ тоя гласъ са чуе и любовь камъ Нена, и ежеминутно старание за неговата тишина и спокойствие. . . . Жената на Нена е една отъ най-честните исполнителници на онова значение, което ѝ е било внушено още отъ малолѣтството въ родителската къща съ ежеминутни примѣри изъ дѣйствителниятъ животъ и която са основава на това, че „трѣба да са внася, а не да са изнася.“ Тая теория, която глѣда на жпвотѣтъ като на възможность да бжде скбрано и спечѣлено фолкото са може повече, накарва множество жени, които въ младостта имъ е възможно да бждатъ задомени на-сила за нѣкой петдесетѣ-годишенъ вдовѣцъ, но които не е вече възможно да изгеглите изъ обятията на тие старци съ никакви клѣщи, защото тие изведнашъ ставатъ черни робини на думата „да спечѣлиме“, която е най-главната религия на тѣхните мжже, — ставатъ мравки или безисключителни „дай ми.“ Такава е била и жената на Нена. Нейното хубавичко и мазничко лице е било почти сѣкога сериозно, мжлчеливо, навжсено и замислено само за това, защото въ главата ѝ сж са въртѣле важни въпроси, като на примѣръ, колко солъ да са тури на зелето, какъ трѣба да са скхранатъ прѣс-ни ейцата, съ какви способности да са испроси още едно гжрненце, какъ да са умалатъ домашните раз-носки и пр., които ѝ не давале нито двѣ минути време за нарушението на домашната тишина и спокойствие . . . Съ една дума, главата на Неновата жепа и денъ и ноцъ прѣла и ткала само за три жизненни начала: да не излазя изъ къщата имъ оно-

ва, щото би могло да остане въ нея; да са не да-ватъ 28 пари, когато могатъ да са дадатъ 27; да са не доплаща или сжвѣсѣмъ да са не плаща на-оние, които не могатъ да ни накаратъ на-сила да имъ платиме . . . Ако Нено плащаль нѣкому джлгѣтъ си, то неговата сжпруга искрено сжжалѣвала, че това са е случвало дѣйствително . . . Въ нейната глава доволно чѣсто са въртѣле такива мисли: „Добро би било да не плащаме на работниците. Сѣка година би ни оставале по десетъ хилѣди гроша . . . А намъ сѣки трѣба да плаща . . . Ако азъ да би намѣрила на пѣтътъ сто хилѣди гроша, то би ги скрила и никому не би ги показвала. Нека сѣдатъ закопани въ градината. А ако намѣра само сто гроша? — И тѣхъ ща да зарова въ градината, — въ гжрненце ща да ги тура и ща да ги закопая . . . Или не въ гжрненце, а въ нѣкой дри-пелъ, защото гжрнето чини шестдесетъ парици. А ако намѣра нжрстенъ? — Него ща да продамъ . . .“ И множество още зрѣли и практически мисли са про-вирале презъ мозакѣтъ на тая знамѣнита жена, ако тоя процесъ и да происходилъ безъ волнение, безъ стра-стни увлечения и безъ напразни разговори, защото спокойствието и тишината сж сѣдѣле вече доволно лгко на своите престоле. — „А бе, ти пишѣ скжпъ тютюнъ,“ говорила нѣжната сжпруга на мжжѣтъ си и цѣловала го опутително. — „Истина е скжпъ,“ отговарялъ Нено. — „Купувай по-евтинъ,“ казвала разумната и економната жена и цѣловала го още веднашъ. Нено нѣмалъ сила да са отгваже нито една минува отъ домашната тишина и купу-валь по-евтинъ тютюнъ. — „Виното е скжпо тая година,“ говорила Неновица. — „Истина е скжпо“, отговарялъ Нено. — „А механджиете ви го прода-ватъ още по-скжпо“, продължала Неновица. — „Исти-на ни го продаватъ по-скжпо“, продължалъ и Нено. — „А ти не ходи да пишѣ въ механата и да чер-пашъ казанлжшките чанкжне“, сжвѣговала Ненови-ца. — Пий си дома. Нашето вино е десетѣ-годишно . . . Цѣли двайсетъ бжчви са намиратъ въ зимникѣтъ. Продай половината.“ Послѣдниятъ сжвѣтъ са не харесаль на Нена и той са рѣшилъ да защити своята крѣпость, но тишината, спокойствието и задебѣлѣ-лото вече лице на сжпругата му оджржале такава блѣстяща побѣда, каквата не е оджржѣваль ни На-полеонъ I., ни Атила, ни Тамерланъ. Не преминала нито една недѣля, а Нено захвапаль вече да осж-жда своите по-напредни приятели, че тѣхна милость са скита по кржчмите и по кавенетата, че хар-чатъ парите си напразно, че са каратъ между се-бѣ си като цигане и че не знаятъ дѣ да са дѣ-натъ . . . И въ това време той чувствуваль, че има право да имъ са смѣе, защото въ неговата къ-ща владѣе тишина и спокойствие. Когато ималь ней-де работа и когато са върщаль назадъ, то отгва-рять вратникѣтъ, разглѣдваль дворѣтъ си и произ-носиль: „въ моята къща е рай, — райска тишина.“ Влазялъ въ стаята. — „Свжрши ли?“ го пита Неновица, на сѣда до него на миндерлѣчето и захваща да шие мжничко ризленце. — „Свжршихъ,“ отговаря Нено

и отрива своята горня лебеница. — „Азъ ушихъ вече ризлето,“ казва пѣжната скпруга. — „А за кого шиешъ това ризле?“ пита Нено и подмигва значително. Неповица млъчи и продължава да шие, като сѣба жена, която е продумотрителна. „Ахъ, какво свѣто виражение са е появило на лицето й“, си мисли Нено и пита готовъ ли е обѣдътъ. Ето каква е била младостта на двѣте лебеници и на тѣхната скпруга, които азъ мисла да разложа и да изслѣдувамъ химически, анатомически и исторически въ слѣдующата глава.

(Продължава са).

ЗА ДОИСТОРИЧЕСКИТЕ ВРЕМЕНА.

Въ тоя брой на „Знание“ ние ще да разгѣдаме животътъ само на оние народи, които нарѣкохме „горски“ и които учените нѣмци наричатъ *Sammelvölker*. Тие народи, които стоятъ на най-низката степенъ въ човѣческото развитіе, сѣ живѣле въ Нова Холандія и въ Вандименова земя, отъ дѣто сѣ биле изгонени или изтрѣбени отъ ангелизските колонисти. Днесъ тие диваци населяватъ само единъ незначителенъ островъ, дѣто сѣ са спасиле отъ проислѣдованията на ангелизетите. Въ Нова Холандія тие сѣществуватъ — така сѣщо не въ твърде значително количество, — подъ име негри-папуаси. Храната на тие нещастни божи сѣздания са сѣстои отъ морски или отъ земни животни, които имъ са случва да уловатъ съ своите не сѣвѣмъ усѣвѣршенствовани орѣдия, или които са появяватъ сами по себѣ си на морския брѣгъ. Така напримѣръ, тие ѣдатъ корѣне, гущере, миди, щриди, бухере, жме, костенурки и яйцата имъ, червеци и др. т. Растителността на тѣхната земя е до толкова бѣдна, щото не дава никакви плоди. Но най-голѣмото тѣхно нещастие са заключава въ това, че климатътъ въ тие страни е горѣщъ и че не е възможно да са сѣхрани храната имъ подъ никакавъ видъ, слѣдователно тие сѣ принудени да тѣрпатъ голѣми гладове, които ги накарватъ да са хранатъ и съ най-отвратителните вѣщества. По причина на лошавата храна у тѣхъ са развива безобразно тѣло, т. е. тѣжки членове, дебѣлъ и надутъ корѣмъ, който, ако стане нужда, са пълни съ щото и да е, и отвратително лице. Освѣнъ това, подъ влиянието на лошавата храна, у тѣхъ са появяватъ множество злокачественни болѣсти, като напримѣръ, рани, келъ, коженна болѣстъ и др. т. Разбира са, че за развитието на тие болѣсти способствува и това, че тие народи нѣматъ нито колиби, нито дрѣхи, нито обичай да са омиватъ. Даже и оние жители, които преди нѣколко десетилѣтня сѣ биле намѣрени отъ ангелизетите на южниятъ брѣгъ на Нова Холандія и които сѣ биле малко по-развити отъ своите братия, не сѣ имале никаква друга дрѣха, освѣнъ сурова кожа, която сѣ намѣтале на гърбътъ си въ студено време, когато другата частъ на тѣлото имъ е оставала сѣвѣмъ гола. Единъ ангелизски пътешественникъ говори за тие народи така: „Вѣдрата и на жените, и на мъжете сѣ сѣвѣмъ голи; косата имъ представлява една гѣста и разбѣркана масса, която никога не са е рѣсала, стригла и омивала и въ която са вѣдатель цѣли милиарди отвратителни насѣкоми; на мѣсто

къщи тие употребяватъ ями въ земята, каменните пещери и корубите на старите дървета, и тие човѣчески жилища сѣ много по-лошави, нежеди дѣгловищата на европейските мечки.“ Накладениятъ вече огнь трѣбало да гори и день и нощъ, защото новохоландецътъ не е можѣлъ да измисли лесно срѣдство за неговото обновление. Оружията имъ са сѣстоиале отъ тояга, отъ грубо направенъ мѣздракъ, отъ прашка и отъ лѣкъ съ стрѣли. Домашните имъ орудия сѣ биле още по-прости: два или три лошаво уплѣтени кошове, въ които държали храната си, човалъ отъ кожата на нѣкое животно, която са напѣлава съ корѣне, и изострѣнъ колъ, съ когото сѣ ископавале тие корѣне. Тие не сѣ имале никаква искусствена дѣлтелностъ, не сѣ знаеле нито да облагородатъ (да преконаятъ, да подѣятъ и да изплѣватъ) мѣстните растения, нито да насадатъ нови намѣсто отсѣчените, не сѣ знаеле какъ да си направятъ дрѣхи, колиби и пр. Европейските преселенци, които сѣ донесли изъ Европа семена и добитакъ, получаватъ отъ тамошната почва доволно богати плоди, когато новохоландците сѣ умирали отъ гладъ. Другъ народъ, който са намира доволно близо до новохоландците, сѣ жителите на Огненна Земя въ Америка, ако тие и да стоятъ много по-високо отъ нѣрвите. Така напримѣръ, тие умѣятъ да си ушиятъ дрѣхи отъ кожата на различни животни, правятъ си колиби и ловатъ риба. У тѣхъ ние намирате нѣкои домашни животни, като кучета, коне, котки и др. т. Слѣдъ тѣхъ вѣрватъ папуасите въ Нова Гвинея, арфаките на о. Цейлонъ и даяките на о. Борнео. На послѣдниятъ островъ холандците и малайците завладѣли прибрѣжните мѣста и принудили нѣрвобитните жители да са отдаечатъ въ вѣтрѣшностите, и съ това имъ отнѣли и послѣдниятъ срѣдство да са хранатъ съ риба, съ миди и съ други морски животни. Днесъ островитяните са хранатъ само съ корѣне, съ различни плоди и съ такива животни, които имъ са понадатъ случайно. Но природата на тоя островъ е много по-богата, нежеди природата на Нова Холандія, слѣдователно тие диваци тѣрпатъ много по-малки пужди. Освѣнъ това, у тоя народъ сѣществуватъ колиби, слѣдователно той стои много по-високо, нежеди горепрѣведенните два народа. Въ сѣщата категория ние можеме да отнесемъ и оние немногочисленни племена, които населяватъ гористата частъ на Бразилія. Тие племена са мѣстатъ отъ мѣсто на мѣсто, тѣрсатъ дивъ оризъ, банани, орѣхи и пр. и прислѣдоватъ дивите животни, които убиватъ съ различни способности. Но жителите на Бразилія са намиратъ въ много по-щастливо сѣстояние, нежеди новохоландците, защото природата са е погнѣвила да ги награди съ богата растителностъ и съ сѣкакви други храни. Разбира са, че у подобни народи никога не може да са появи наклонность за общественъ животъ. Тамъ, дѣто сѣки мисли само за своята прехрана, не може ни да са помисли за обществените интереси; но ние видѣме, че даже и у тие полудскотове сѣ са появили вече нѣкои особености и укореѣниле сѣ са нѣкои прави и обичаи. Момчетата, които сѣ достигнале до извѣстенъ вѣзрастъ, са приемаватъ въ числото на вѣзрастните съ особенни тѣржества. Сѣществуватъ даже и свадбени обряди: младоженецътъ е дѣлаженъ да открадне и да „увѣче“ невѣстата си, и

тая обрядъ доволно често са извършва съ страшни кръвопродития. Жената сжставлява неотнимаема и, повечето пъти, единствена собственост или имане на мъжът, и за това тя са намира въ пълно робство. Бракът, който е заключен при такива сурови нрави, са счита за свѣтъ, и за нарушение сжружеската вѣрност мъжът има пълно право да накаже както жената си, така и нейниятъ обжстителъ. Чудно е, че у тие сурови народи сжществуватъ обичай да си избиратъ жени не изъ своего семейство, а изъ други тѣмъ родственни или перодственни племена. Разбира са, че ако сичкото това е така, то оизи младоженецъ, който нѣма цѣнни предмети да награди родителите на жената си, е обжзавъ да я грабне и да побѣгне съ нея. Новохоландците оказватъ особено уважение камъ гробовете на умрѣлите, които тие окружаватъ съ всевъзможни раскошества, а подобно почитание ние не намираме даже и у пообразованните народи. Тоя обичай и нѣкои други обряди, по мнѣнието на много етнографи, доказва, че австраалските негри нѣкога си сж си намирали на по-висока степенъ въ своего развитие, нежеди сега, защото днесъ сичките тѣхни помпшления сж сжрѣдоточени само камъ удовлетворението на гладътъ. Тие народи, които и днесъ вече сжставляватъ не твърде голѣми цифри, ще да изчезнатъ доволно бързо отъ лицею на земята. Ингелизете говорятъ, че главната причина, която дѣйствова до толкова убийствено противъ сжществованнето на тие народи, сж тѣхните безпрестанни междусобни войни; а дѣйствителността на открива, че тая причина произхожда отъ крвожѣдността на самите ингелизе или отъ жестокостите на тѣхните колонисти, които съ спокойна совѣсть убиватъ черните сжщества за нищо и за никакво. Извѣстната басня за агнето и за вълкътъ сж обикновенни явления въ тие нещастни крайове. Почти на сжщата степенъ са намиратъ и много други народи въ Южна Америка. Нѣкои отъ тѣхъ, които населяватъ прекрасните и плодородните брѣгове на Ориноко и на Амазонската рѣка, не могатъ да са занимаватъ съ земледѣлие и съ градинарство, защото кичестите и непроходимите гори не позволяватъ на хлѣбните растения и на овошките да вирѣятъ, а блатистата почва благоприятствува само на баснословно голѣмите дървета. Въ обширните южно-американски гори са намира разнообразна дивѣчь, но тя нѣма благоприятенъ вкусъ, слѣдователно не може да са утотрѣблява за храна. Южно-американските диваци са хранатъ отъ случайно намираемите изъ горите плоди, слѣдователно онова време, въ което узрѣватъ орѣхите, е за тие нещастни сжщества най-благодѣтелно и най-мило. Сжбиратъ са заедно отъ 15 до 20 семейства и отиватъ на оние мѣста, дѣто са намиратъ орѣхите. Жените и дѣцата сжбиратъ безъ почивка падающите отъ дърветата плоди, а мъжете сжставляватъ нѣколко кругове и пиятъ различни опияняющи питиета, които са приготвяватъ отъ различни прокиснали корѣне. Това наслаждение са продължава до онова време, дорде тие са не опиятъ сжвѣсѣмъ, и тогава са захваща такавъ отчаянъ бой, въ който падатъ множество жертви тѣла. Когато орѣхите биватъ сжбрани и когато торбите биватъ пълни, то дивациите оставятъ това мѣсто, и жените нмъ сж джжпни да носатъ на гробовете си свичките плоди

отъ своите трудове, защото мъжътъ счита за унижение да помага на жената си или да работи домашна работа. Такавъ сжщо нещастенъ животъ прожвѣятъ и оние народи, които населяватъ блатистите брѣгове на Ориноко. Тие са прехранватъ отъ плодотите на нѣкои палмови дървета, съ риба и съ рѣчни миди, които оставатъ отъ трапезата на рѣчните или на морските чудовища. И наистина, въ тие мѣста, спорѣдъ както говорятъ нѣкои пътешественици, са намиратъ повече крокодиле, нежеди риба. Когато ставатъ наводнения, то жетелите са качватъ на дърветата и жвѣятъ на тѣхъ доволно дълго време. Сѣко семейство избира за себѣ си четири или петъ близо-стоящи едно до друго палмови дървета (*Mauritia flexuosa*), които сжединяватъ съ тръстикови просторе така, щото тие образуватъ хоризонтална ржшетка. Тая ржшетка са постопа съ шума и измазва са съ гнила, която става до толкова твърда, щото на нея наждадатъ доволно силни огниове, безъ да поврѣдатъ на зданието. Това племе са нарича гварауносъ и жвѣе на своите чердаци въ продължението на цѣла половинъ година. Ако джждовите и да са не продължаватъ толкова дълго време, но наводненияго остави земята твърде мжчно, която са напоява и покрива съ дебѣла тиня. По тая тиня е почти невжможно да ходи човѣкъ. И тие хора сж принудени да жвѣятъ съ това, щото нмъ донесе слѣпнигъ случай! Но онова дърво, на което са джржи тѣхното жилище, скрива въ себѣ си драгоцѣненъ даръ изъ природата. Когато мъжскиятъ около-цвѣтникъ са развие до толкова, щото е готовъ вече да са отвори, то стволътъ (*tige*) на широколиственната палма сждържа въ себѣ си вкусна, твърда и хранителна сжрцевина (мусекъ), която са нарича саго и която сждържа въ себѣ си голѣмо количество пробѣла (скробѣла). Като разрѣжатъ стволътъ, тие изваждатъ голѣми парчета саго, разрѣзватъ ги съ ножовете, сушатъ ги, пекатъ ги и приготвяватъ отъ тѣхъ доволно вкусни ѣденета. Но ако не разрѣжатъ стволътъ на палмата, а отрѣжатъ само върхътъ на около-цвѣтникътъ, то изъ него изтича вкусенъ сокъ въ продължението на нѣколко месѣца, изъ когото са праватъ множество сладки питиета, а особено палмово вино, което са ние отъ двациите по тропическите страни съ голѣмо наслаждение. Плодотите на това дърво приличатъ на елхови шишкарки, но тие биватъ много по-голѣми и даватъ различни родове храна, сжобразно съ времето, въ което ги сжбиратъ. Недозрѣлите плоди, които сждържатъ въ себѣ си много брашнени вѣщества, служатъ за хлѣбъ; а зрѣлите, въ които са е образовалъ вече сахаръ, доставляватъ сладка, но нѣколко блудкава храна, както и сичките други тропически растения. Тая е най-главната храна, която служи за пропитание на воздушните жители въ продължението на наводнениято. Влажната почва почти никогa не отвърдява, но тя са покрива съ суха кора, по която двациите ходатъ доволно искусно да ловатъ гушере, игуани, армадили и други принадлежащи на тие мѣста животни. Но защото свичката тая храна не може да са предохрани отъ гниеннето или защото мжкриятъ въздухъ ѣ не позволява да възжне добре, то двациите сжбиратъ други вѣщества, които нмъ служатъ въ оскудните времена за храна, т. е. тие ѣдатъ (това ние нѣма ни да повѣрватъ) гржнчарска гнила. По брѣговете

на Кумана, въ Пова Барселона, въ Каракас и въ Караиб-ския залив одавна вече съществувало предание, че съществуват такива хора, които ядат земя и които населяват бръговете на Ориноко. Дълго време мислех, че тие разкази сж измислени, но великият естествоиспитател Александър Хумболд, като вървѣлъ отъ Рио-Негро низъ рѣката Ориноко, дошѣлъ въ миссията „La Conserción de Uraguá“, близо до която живѣятъ отомаци, които ядатъ земя. Тамъ той видѣлъ такива хора, които търсиде по бръгътъ на Ориноко гнила съ голѣмо старание. Тие говорятъ, че сѣка една гнила има свой вкусъ, т. е. че и между гнилите съществуватъ вкусни и невкусни. Тая гнила са увива на малки топки, не по-голѣми отъ дѣтска глава, суши са на слънце и добива червено-ви цвѣтъ. Когато имъ са свърши растителната и животната храна, то отомацие разиватъ гниленната топка, топатъ я въ вода и глататъ цѣли парчета. Единъ човѣкъ може да изѣде отъ 1 литра, до 1 литра и педесетъ драма гнила. Ние не сме въ състояние да разбереме, какъ може човѣческиятъ стомахъ въ продължението на нѣколко месѣца да поглъща толкова минерални вещества, да ги смела и да поддържа съ тѣхъ тѣлото си! Когато водата остане малко, то дивацие ядатъ и рѣба, която хващатъ не съ мръжи и не съ кукички, а убиватъ я съ утровени стрѣли. Тие ядатъ така сжщо миди и костенурки. Но най-чудното са заключава въ това, че тие ядатъ гнила даже и въ оние случаи, когато иматъ достатъчно храна. Когато настане джжделивото време, което ги принуждава да са качатъ на своите воздушни чердаци, то тие носатъ съ себѣ голѣмо количество гниленни топки, които имъ служатъ за храна въ продължението на много месѣци, защото и тѣхните мѣста не изсхватъ скоро, както и мѣстата на гварауносете. Трудно е да рѣши човѣкъ, какъ може животътъ на тие народи да са поддържа въ продължението на толкова време съ подобна храна! Мнозина сж мислели, че гнилата, съ които са хранатъ гварауносете и отомацие сждържа въ себѣ си растителни вещества, като напримѣръ, листе, корѣне и др. т.; но изслѣдованията на Хумболда сж доказали фактически неоснователността на това мнѣние. Топките, които Хумболдъ донесалъ съ себѣ си въ Европа, сж биле разложени химически, но въ тѣхъ не биле открити никакви растителни или животни вещества. Говоратъ още, че гнилата не храня, а само напъхва стомахитъ на гладния, който не търпи отъ гладъ такива тѣшки мѣки, каквито би тѣриѣлъ съ празенъ стомахъ. Но тоя доволно важенъ въпросъ и до днесъ още не е рѣшенъ. Забѣлжително е и това, че многесто дивни народи, а особено въ тропическите страни, иматъ болѣзненна наклонность да ядатъ земя. Доказано е вече, че негрите обичатъ да глататъ пиретъ не само въ Америка, но и въ своето отечество Африка. Но тие не ядатъ онай шулеска земя, напримѣръ, варѣтъ, тибширътъ и др. т., които иматъ свойство да унищожаватъ вислогите въ стомахътъ, а предпочитатъ вонѣщата гнила, която е за тѣхъ толкова по-вкусна, колкото е по-силна нейната меризма. Въ нѣкои страни на Америка корѣнниѣ жители, а особено жените, които правятъ грънци, лапатъ гнила съ кривача. Дѣцата доволно често биватъ загварени, за да не ядатъ гнила въ времето на

джжделивото време. Въ Африка негрите ядатъ съ особено наслаждение жалтъ пѣсакъ, който са нарича кауакъ. Когато тие нещасни бивае докарвани въ Америка, то тѣрсиде съ голѣмо старание нѣщо подобно, ако тѣхните владѣтели и да имъ запрѣщае да правятъ това твърде строго. Негрите говорятъ, че гнилата никакъ не вреди на тѣхниятъ стомахъ. Както бѣдните отомаци и гвараунос и безгрижните африканци, така и корѣнните жители на Пова Калпдония и на сжсѣдните острове ядатъ, ако не гнила, то мекки камане, които сждържа въ себѣ си значително количество мѣдъ (бакжри). И на островъ Ява мѣстните малайци ядатъ гнила, но въ донесенната отъ тамъ тонка, която била разложена, биле найдени органически вещества, т. е. микроскопически водени животни, слѣдователно въ нея сж са намирае хранителни начала. Тука сме длжжи да кажеме и това, че жителите на островъ Ява сж трудолюбиви и нѣматъ нужда за храна, и ние не можеме да ги сравниме съ гнилоядните диваци въ Америка. На крайните сѣверни страни въ Европа, а именно въ Швеция и въ Норвегия, земледѣлците купуватъ цѣли кола земя, която е съставена отъ микроскопически животни, и употребяватъ ги за храна. Сжщото ще да кажеме и за планиското брашно (размѣсена пиретъ съ микроскопически животни), която въ Померания, въ времето на триесето-годишната война, смѣсвае съ малко брашно и мѣсиде отъ нея хаѣбъ. Но това исклучение е произлѣзло отъ недостатъкъ на обикновенната храна. (Продължава са).

ИЗЪ ФИЗИОЛОГИЯТА.

V.

Що е кржвъ.

Ние мислиме, че е много по-справедливо да нарѣчеме кржвта „човѣческо тѣло“, което са намира въ „воденикаво състояние.“ Това название би било и по-добро, и по-вѣрно. Назначението на кржвта са сжстои въ това, щото тя да са преобразява на твърди тѣла, които носатъ различни названия. Либихъ нарича кржвта „водено мѣсо“, а ние желаеме да идеме по-далечъ отъ него и да я нарѣчеме „водено тѣло на човѣкътъ.“ Отъ кржвта са образуватъ не само мускулете, но и сичките части на нашиятъ организмъ: костите, мозакътъ, дойта, жбите, очите, жилите, вените, жрѣцѣте, косата и т. н. Съ една дума, сичките части на тѣлото сж произвѣденіе на кржвта, която има способность да привимава различни видове. Тука сме длжжи да забѣлжиме и това, че сичките части на човѣческото тѣло са образуватъ не изъ веществата, които сж размити или разтворени въ кржвта, както напримѣръ, сахаръта са растворя въ водата, а отъ самата кржвъ. Кржвта, която е дошла въ сжрдцето, върви напатакъ, защото сжрдцето, което има обичай да са стиска и да са распуца, я гони камъ бѣлятъ дробъ, въ който тя са сжединява съ кислородътъ, т. е. съ една частъ отъ ози въздухъ, когато човѣкътъ е прилялъ въ себѣ си чрезъ джжательното гърло. Сжрдцето са намира въ предната часть на гърдите, по-близо до лѣвата страна, и има продълговатъ видъ.

Когато са окисели, т. е. като погъмне известно количество кислородъ, кръвта, подъ влиянието на това движение на сърцето, са стръмни назадъ и истича въ особено отдѣление на сърцето. Послѣ това изново са стиска и гони окиселенната кръвъ въ „началственната артерия“, а отъ тамъ изъ сичките части на тѣлото. Артерията са разклонява се повече-и-повече, нейните капалчета ставатъ по-тънки-и-по-тънки, и най-послѣ достигатъ до такава величина, щото ние не можеме да ги видиме съ просто око. И така, кръвта протича по сичките части на тѣлото, а отъ тамъ са върща назадъ, като преминува презъ такива сжщо микроскопически сжсуды, които по-послѣ, като са сжединатъ между себѣ си, образуватъ голѣми канали (вени), които върватъ назадъ камъ сърцето и камъ бѣлиятъ дробъ, дѣто кръвта са оживотворява изново отъ кислородътъ и изново отива въ сърцето и по сичкото тѣло. Въ времето на това двойно обжращане на кръвта, отъ сърцето камъ бѣлиятъ дробъ и наопаки отъ бѣлиятъ дробъ камъ сърцето, а отъ тамъ по сичките части на тѣлото и изново назадъ камъ сърцето, са извършватъ обмѣните на вѣществата между тѣлото и кръвта, и изъ тѣлото, чрезъ силата на тая обмѣна, са отдалечаватъ ненужните вѣщества, или преживѣлите вече части на тѣлото, и замѣняватъ са съ нови. Науката и до днесъ още не е обяснила причините на това чудно явление, но достовѣрно е вече известно, че кръвта, като върви изъ своятъ пътъ, дава на сѣка частъ на нашето тѣло нужните частици за тѣхното възобновление и зема съ себѣ си ненужните. И така, кръвта на дѣтего, която са е образвала отъ млѣкото на майката, сждържа въ себѣ си фосфоръ, кислородъ и калций; а тие вѣщества, въ времето на кръвообращението, оставатъ въ костите въ видъ на фосфорно-киселъ варъ и сжставляватъ тѣхната най-главна частъ. На змбите кръвта отдѣля отъ себѣ си фторъ и калций. Съ една дума, тя има кересте за сѣка една частъ, която расте, която са измѣнява и която живѣе. Отъ своята страна сичките части на тѣлото даватъ на кръвта ненужните частици, които тя приемава и занаса на оние мѣста, отъ дѣто тие са изхвъргатъ изъ тѣлото. Ако ние да би стѣгнале съ върви нѣкоя частъ отъ нашето тѣло така, щото кръвта да не може да преминува свободно презъ него, то тоя членъ би изгубилъ своятъ животъ, т. е. престаналъ би да дѣйствува и да бжде полезенъ на тѣлото, защото животътъ изисква измѣнения или обмѣни, чрезъ които са изнася непотрѣбното и чрезъ които са внася нужното. Изъ сичкото това ние свободно можеме да заключилъ, че кръвта е най-главната сила или най-главниятъ хранителъ, който дава животъ на тѣлото ни и който увеличава това тѣло. Съ една дума, човѣческото тѣло не е нищо друго, освѣнъ отвжрдѣла и оживотворена кръвъ. А какво нѣщо е самата кръвъ? Кръвта е преобразована храна, която е приготвена за човѣкътъ отъ природата изъ мжртви елементи, слѣдователно ние свободно можеме да кажемъ, че човѣкътъ са сжстои отъ оживотворени неорганически вѣщества. Но човѣческиятъ родъ и сичкото животно царство, които са хранатъ и които живѣятъ, сжществуватъ на земята множество хилядолѣтия, а сичкото това ни накарва да си предлагаме различни вопросы. Така напримѣръ, ние много пжти питаеме

себѣ си: какъ до сега не сж са унищожили неорганическите елементи, когато са употребляватъ за храна отъ толкова милиони и милиарди разнообразни живи сжщества? И защо тие са не умалаватъ ни най-малко, когато видиме, че растенията са хранатъ отъ тѣхъ, а животните ѣдатъ растенията? Ние си обясняваме тие два вопроса така. Ако човѣческото тѣло, което приемава изъ природата нови частици за своятъ животъ, изхвърга изъ себѣ си множество ненужни вѣщества, то тие вѣщества са вържатъ назадъ, отъ дѣто сж дошло, и служатъ за храна на други живи сжщества, които ние ѣдеме сѣки день. Съ една дума, изрѣчението на свѣщенното писание „земля еси и земля будещи“, е основано на природните закони, които иматъ пжлно право да кажатъ още едно изрѣчение, т. е. „живъ еси и живъ будещи“, защото въ природата не сжществуватъ нищо мжртво. Но да ве помислите, че само нашето мжртво тѣло, което е захванало вече да са разлага, и че само безжизненните растения, които сж захванале вече да гниятъ, са вържатъ въ земята да оживотворатъ нейната производителностъ и да ѣ дадатъ нови сили. Не, както животните, така и растенията почти сѣка минута плащатъ доволно голѣмъ данокъ на своята майка. Да кажеме по-напредъ нѣколко думи за растенията. Вие сте видѣле съ очите си, че даже и оние растения, които сж още крѣпки, млади и зелени пущатъ на земята по нѣкоя шумчица, или по нѣкоя суха пжрчица, които гниятъ и ставатъ храна на други растения, т. е. които торатъ своята майка и даватъ ѣ новъ животъ. Сжщото ще да кажеме и за животните, които изхвъргатъ изъ себѣ си ненужните вече за тѣлото частици, за да сжставатъ храна на растенията. Но да оставиме това и да продължиме своятъ предметъ. Нека говоримъ кой щото ще, а ние ще да кажеме, че човѣкътъ не може да каже, че тая или онай частъ на неговото тѣло е негова собственостъ, т. е. че тя е исключителна принадлежностъ на хората. Неговото тѣло, което му е дадено назаемъ отъ природата за тжврде кратко време, са зема назадъ и дава са на други живи сжщества, които нѣматъ никакво сходство съ него. И така, гордѣливото сжзданне, което има безумно и смѣшно самолюбие да са нарича царъ на природата, е длжжно въ продължението на сичкиятъ си животъ да зема отъ земята на заемъ и да ѣ плаща данокъ! Това са продължава до самото негово издхвание, когато той остави своите сжбрани богатства на наследниците си и заповѣда имъ да го закопаятъ въ калъта съ голѣмо тжржество. Истина е казалъ Шекспировъ Хамлетъ, че съ тѣлото на Юлия Цезаря хората си замазватъ бжчвите. И така, кръвта ни служи и като хранителъ, и като заимодавецъ, и като касперинъ, който съ едната ржка дава, а съ другата зема. Въ бубреците са отдѣлява азотъ, който е смѣсенъ съ малка частъ фосфорно-киселъ варъ, и изгня са изъ тѣлото заедно съ пжкочътъ. Фосфорно-киселиятъ варъ е сжставлялъ по-напредъ нѣкои части на костите и на змбите, а сега е станалъ непотрѣбенъ, защото кръвта имъ е донесла нова храна. Чрезъ отвжртания на кожата вървта изгонва потътъ, който са сжстои отъ кислородъ и водородъ и отъ нѣкои други вѣщества, които сж непотрѣбни вече на тѣлото, като напримѣръ, вжглена кислота, азотъ и лой. Но най-главното преимущество на

кръвта са състои въ това, че тя носи непотрѣбниятъ въглеродъ камъ бѣлнятъ дробъ, дѣто той сѣставлява въгленна кислота, и изхвърга го презъ джхателниятъ каналъ. Въгленната кислота е ядовитъ газъ, слѣдователно ако той газъ остане въ тѣлото, по тутакси ще да убие животътъ му. Въ продължението на денътъ човѣкътъ изхвърга изъ своето тѣло твърде значително количество различни вѣщества, на които тѣжелината е равна съ $\frac{1}{14}$ часть отъ сичкото тѣло. Тѣжелината на потѣтъ, който са изгания изъ тѣлото отъ кръвта въ продължението на едно депоношице, бива около три литри. Такавъ е човѣческиятъ животъ и такива сж дѣйствиата на кръвта. Поглѣднете сега на оная хубавица, която ни са гордѣе съ своята красота и която варди своето тѣло до толкова, щото на него не може да падне ни най-малкото шушеченце. А знае ли тя, че това хубаво тѣло е сѣставено отъ червеци, отъ гнили вѣщества и отъ смърдливи газове? Знае ли тя, че рано или късно това тѣло ще да са преобрази така, щото отъ очите му ще да бждатъ оживотворени хлѣди червеци, отъ алените му устници ще да са сѣстави цѣлъ сиенъ копрѣва, а отъ костите му ще да са появи варъ, съ когато нейните унуки ще да пзлѣнятъ стаите си? И така, въ природата происхожда велико кругообращение, въ което са преобразяватъ или въ което живѣятъ сичките тѣла, както живѣе и самата природа. Минералите преминуватъ въ растенїята, растенїята въ човѣкътъ, човѣкътъ въ земята, земята въ растенїята и т. н. Съ една дума, животътъ изгонва смъртта и сѣздава движения, а смъртта накарва животътъ да измѣни своятъ пътъ и да захване нови движения. И сичкото това происхожда отъ силата на храната.

(Продължава са).

КРАТКИ ПОНЯТИЯ ЗА ЗЕМЛЕДѢЛИЕТО.

Преди да разгѣдаме свойствата на гнилистата почва, ние сме длжни да кажеме що е гниа. Гнилата е сѣединенне отъ металтъ алюминии съ кислородъ и съ кремневата кислота. Металтъ алюминии има бѣлъ цвѣтъ и прилича на сребро, но той е по-легкъ отъ среброто и рждавѣе на воздухътъ. Отъ той металъ ние можеме да изработиме различни нѣща, а защото въ природата са намира доста много гнила, то алюминии би можѣлъ да принесе на човѣчеството голѣма полза, защото би замѣнилъ множество метали, които са намиратъ въ природата по-малко и които по причина на това биватъ твърде скѣпи. Но, за сѣжаление, той металъ са префинява твърде тѣшко и, ако и да са намира твърде много въ природата, е доста скѣпъ. Отъ онзи день, отъ когато химията са е увѣрила, че отъ гнилата може да са извлѣче металъ, тя постоянно са старае да облегчи обработката му и да го направи по-евтинъ. Тя е имала вече нѣкои успѣхи. Днесъ той металъ е станалъ много по-евтинъ, нежели преди нѣколко години, а слѣдъ нѣколко години той ще да стане несравнено по-евтинъ, нежели сега. Гнилата ни представлява сѣвѣтъмъ противоположни на пѣсакътъ свойства. Ние имаме вече понятие, че въ разрушившите са планински породи сѣществува шпатъ и че гнилистата почва са сѣстои отъ той минералъ. Когато гнилата са отдѣлява отъ шпатътъ и когато са размива отъ водата, то никога не пада

на земята сѣвършено чиста, а сѣкога е сѣединена съ сиенъ пѣсакъ, съ варъ, съ различни метали и съ други вѣщества, които иматъ еднаква съ нея тежестъ. Въ въ една почва не сѣществува повече отъ 5° процента чиста гнила, слѣдователно половината, даже и повече отъ половината, гнилистата почва е сѣставена отъ различни други минерали, между които първото мѣсто занимава пѣсакътъ. Въ сѣка гнилиста почва са намиратъ 40 части пѣсакъ и 10 процента други минерали. Изъ сичкото това ние извличаме заключение, че растенїята, отъ страната на минералната храна, въ гнилистата почва намиратъ повече разнообразие, слѣдователно и флората (растителността) на гнилистата почва е повече разнообразна, нежели на пѣсачната. Освѣтъ това, гнилистата почва има и друга, противоположность съ пѣсачната, т. е. тя не само че са не отдѣля отъ водата, но още я привлича камъ себѣ си изъ воздухътъ. Чрезъ мократа гнила водата са не прецѣжда, слѣдователно на гнилистата почва твърде чѣсто са образува застои отъ вода. На това основание, колкото повече са намира въ почвата гнила, толкова повече е тя и по-влажна, и тая влага може да са увеличи до толкова, щото на нея да не могатъ да растатъ никакви растенїя. И така, голѣмото количество на гнилата въ тая или въ оная почва е вредително. Като знаеме свойствата на пѣсакътъ, то не е тѣшко да разбереме, че ако той бжде размѣсенъ съ гнилата, то ще да умѣри нейната влажностъ, слѣдователно ще да способствува на безплодната гнилиста почва да бжде плодородна. Мѣничките частици на гнилата са прилепаватъ една до друга до толкова силно, щото сѣставляватъ твърде набиенна или гѣста масса, която растенїето нѣма сила да пробие съ своите корѣне. Ето защо пѣсакътъ, който дава на гнилистата почва роховитостъ, бива доволно чѣсто полезенъ за растителността. Освѣтъ това, гнилистата почва, ако не е размѣсена съ пѣсакъ, не позволява на органическите вѣщества, които падатъ въ нея, да гниятъ, защото кислородътъ нѣма свободенъ проходъ. Воздухътъ преминува презъ гнилистите почви полека-лека, слѣдователно оние органически вѣщества, които го хранатъ, не могатъ да изгниятъ бързо и да му бждатъ полезни. Да видиме сега може ли човѣческиятъ умъ да преобрази гнилистата почва и да я направи по-плодородна. Ако ние не можеме да са бориме съ пѣсакътъ, то гнилата са намира въ нашите рѣще. Още едно важно условие, което туря достоинства на гнилата несравнено по-високо отъ пѣсакътъ, са заключава въ това, че газовете, които са образуватъ отъ гниението на органическите вѣщества, са привличатъ и задржаватъ отъ гнилата, когато пѣсакътъ са старае съ сичките си сили да са отдалечи отъ тѣхъ. И така, колкото ние и да разровваме гнилистата почва, колкото и да я преораваме и прекопаваме, то хранителните органически тѣла (които гниятъ полека) оставатъ въ нея и не повдигатъ са въ воздухътъ, както са случва съ пѣсачната почва, защото са задржаватъ отъ гнилата. Като знаеме вече гореказанните свойства на гнилата, то тутакси ще да дойдемъ до заключение, че ако намислиме да наториме почвата, — била тя гнилена или пѣсачна, — то трѣба да я наториме съ такива вѣщества, които са изискватъ отъ нейните свойства. Така напримѣръ, гнилистата почва ние можеме да наториме въ такавъ торъ, който гние лесно, а пѣсечната съ такавъ, който гние мѣчно. Но ние можеме да нахвъргаме на гнилистата почва и голѣмо количество торъ, безъ да поврѣдиме на растителността,

защото, както казахме по горе, на нея органическите вѣщества изгниватъ мѣчно и могатъ да служатъ за храна на нѣколко растения, т. е. на нѣколко посѣва. Разбира са, че това не трѣба да правиме въ такъв случай, ако почвата е пѣсчана. Пѣсчаната почва трѣба да са тори чѣсто и по малко. — Ако гнилата е мокра, то тя са дѣпи за земледѣлческите орудия и пренятствова имъ да извършатъ своите обязанности, слѣдователно тя трѣба да са обработва есенъ, когато времето е сухо. Есенната обработка на гнилистата почва ни представлява много удобства, а най-главното са заключава въ това, че ако гнилата е изорана есенъ, то тя презъ зимата замързва, а когато презъ пролѣтта са размързне, то става роховита. Когато мократа гнила сѣхне, то са сгъщава и образува пукотини. И така, колкото повече една почва са пука на слънцето, толкова повече тя сѣдържа въ себѣ си гнила. Съ изсѣхналата гнилена почва бива противното. Изсѣхналата гнила ни представлява твърда и равна масса, която не позволява на въздухътъ да премине въ нейните вѣтрѣшности и да оживотвори растителността. Чистата и изпеченната гнила добива такива свойства, които сѣ свойственни на пѣсакътъ, т. е. тя не задържа вече влажността, не е вече до толкова липкава и пр. Червениятъ цвѣтъ на изпеченните гниленни керпиче зависи отъ желѣзната рѣжда, слѣдователно колкото изпеченната гнила е по-червена, толкова повече тя сѣдържа въ себѣ си желѣзо. Разбира са, че и това явление е за насъ твърде полезно. Като знаемъ какво количество желѣзо са намира въ тая или въ оная почва, то ще да знаемъ и какви растения да посѣеме на нея, т. е. ако въ нея са намира много желѣзо, то трѣба да са посѣятъ само такива растения, които обичатъ тоя металъ. И така, ако желаемъ да направиме отъ нехелната за земледѣлието, т. е. отъ чисто-гнилистата почва плодородни ниви, то трѣба (ако само ни помогнатъ обстоятелствата) да накладеме надъ нея силенъ огънь или да я изгориме. Но ако гнилата е смѣсена съ пѣсакъ и ако това смѣсване не излезе изъ своите граници, т. е. ако количеството на пѣсакътъ е толкова, щото той да унищожава вредителните свойства на гнилата, а гнилата — вредителните свойства на чистиятъ пѣсакъ, то такава почва са нарича сръдня. Разбира са, че такава почва бива твърде плодородна, но ние не можемъ да я намѣриме на сѣкаде, — тя бива твърде рѣдка. Ако въ една почва са намира повече гнила, то тая почва са нарича сѣжгнелиста, а ако са намира повече пѣсакъ, то са нарича сѣжпѣсчана. Свойствата на тие двѣ почви сѣ понятни за сѣкого, слѣдователно ние нѣма да ги разгѣдваме подробно. На пѣсачните почви растатъ най-добре бостанските растения (ако въ почвата са намира много пѣсакъ), бърбой, рѣжъ, просо и различни треви (ако въ почвата са намира по-малко пѣсакъ). Съ една дума, колкото повече са намиратъ въ една почва различни примѣси, толкова бива по-разнообразна и нейната растителность. На гнилистите почви растатъ пшеница, бобъ, ленъ, овѣсъ, даже и рѣжъ (ако земята е изорана добре), и различни други растения и треви. Чисто-гнилиста почва, т. е. такава, на която, по причина на голѣмата влага, не може да расте никакво растение, са сръща твърде рѣдко, слѣдователно когато ние говориме за гнилистите почви, то подразумѣваме оние, на които растителността е разнообразна.

(Продължава са).

ЗА ВОСПИТАНИЕТО ВЪОБЩЕ.

Да поговориме сега за педагогите и за учителите, които обикновенно наричатъ себѣ си наставници и ръководители на младото поколѣние. Най-напредъ ние трѣба да кажемъ, че не сѣка учень човѣкъ може да бѣде педагогъ, учителъ и наставникъ, защото и педагогията изисква свои специалисти и гении. За да потвърди тая мисаль, Еразмъ приводи нѣколко примѣра изъ своите собствени наблюдения. Единъ отъ неговите познаници, който билъ твърде опитенъ човѣкъ и който билъ предавалъ на своето дѣло, постигналъ въ такова учебно завѣденне, въ което до това време тоѣгите и наказанията са турале на първото мѣсто. Учениците, безъ изключение, сѣдѣле на колѣне по дворѣтъ, темницата била почти сѣкога пълна, тоѣги са донасяле сѣка заранъ и пр.; съ една дума, въ това щастливо завѣденне царувала въ своята пълна сила старата ингелзска школска система, която одавна вече е осѣдена отъ здравомислящето човѣчество. Новиятъ педагогъ отмѣнилъ сичките тие обичаи и вовелъ сѣвсѣмъ други правила. По-напредъ учениците живѣле подъ желѣзната рѣжавица на множество надзиратели, а сега новиятъ педагогъ имъ далъ пълна свобода и оставилъ ги подъ надзирателството на тѣхната собствена совѣсть. Отъ това време сичко са измѣнило. Учениците, които по-напредъ са подиграваде съ своите строги воспитатели, станале кротки и послушни. Съ една дума, ако педагогътъ е способенъ да внуши камъ себѣ си любовъ и уважение отъ страната на своите ученици, то неговата длъжность ще да са извършва лесно и безъ особенни препятствия; а ако той пожелае да управлява школата си съ различни строгости и съ наказания, то и самъ трѣба да стане мѣченикъ и да търпи различни морални наказания. Когато дѣцата влизатъ въ школата, то тие чувствуватъ не желание да послушатъ разказите на наставникътъ си и не стрѣмление да научатъ нѣщо, а отвращение, страхъ и неаивистъ камъ оногова, когото би трѣбало да обичатъ и да слушатъ. Разбира са, че главниятъ источникъ, изъ когото изстичатъ сичките тие неутѣшителни явления, са заключава въ неумѣнието на самите воспитатели да изпълнатъ своите обязанности. Да вѣземе въ училището и да погѣдаме насамъ-нататакъ. Какво намираме въ тоя храмъ на свѣтлината? Голи стѣни, упѣскани съ мастило столове, изрѣзани съ ножовете столици и пр. А около училището сичко живѣе, сичко са весели, — пилци пѣятъ и чегато дразнатъ ученикътъ съ своята свобода! Сѣживѣте изъ сѣстрадание тая черна темница, пуснете въ нея необходимата за човѣкътъ свѣтлина, и сичко ще да оживѣе съ новъ животъ. Изустните или напечатанните наставления сѣ мъртва буква за дѣцата. Дѣтето трѣба да види съ очите си сѣки единъ предмѣтъ, за когото му разказватъ или обясняватъ. Преди да го научиме да чете, ние сме длъжни да го опознаеме вече съ оние предмѣти, които сѣ достъпни на неговиятъ възраст. А какво правиме ние? У насъ пѣкои предмѣти са преподаватъ твърде рано, а други много късно. Ние мислимъ, че би било много по-добре, ако би обясниле на дѣцата по-напредъ оние сѣществени предмѣти, които тие могатъ да видатъ съ очите си, а послѣ вече да имъ откриваме оние отвѣчени пра-

вила, които е изработила човърческата философия, защото друго-яче тие нѣма да ни разбератъ. Така напримѣръ, ние ги накарваме да изучаватъ катихизисътъ, историята и географията, и да ги изучаватъ по оние учебници, които сж сухи, темни и неудовлетворяющи, т. е. които никакъ не отговарятъ на дѣтското любопитство. Ние сме твърдо увѣрени, че ако би даде подобенъ учебникъ на нѣкой отъ най-яроствните педанти, комуто не е познать предметътъ, да рѣчеме геологията, и да го помолиме да го научи наусъ, да издържи блѣстящъ экзаменъ и да получи степенъ докторъ на геологията, то той, навѣрно, ще да са откаже отъ сѣки единъ чинъ, защото неговите старания ще да посрѣшнатъ голѣми мъчнотни. А ако е сичкото това така, то какъ смѣеме да даваме подобни ръководства въ ръцете на мало-лѣтните дѣца, които още не сж въ състояние нито да мислатъ правилно? У Ескироса тие истини сж изказани твърде логически. Погрѣшката на сичките съществующи ръководства и учебници са заключава въ това, че, когато сме ги съставляле, ние сме изгубвале отъ предъ видъ онзи пътъ, по който е вървѣла науката до сегашното нейно състояние. Дѣтството на човѣкътъ и дѣтството на народътъ сж съвършено тждествени, и ако наблюдението надъ окружащата ни дѣйствителность е предшествувало на сичките класификации и на сичките раздѣления на категории, то и въ дѣлото на воспитанието ние сме длжны най-напредъ да овознаеме дѣцата съ явленията на природата, а послѣ вече да имъ обясняваме законите на вселенната. Дѣтето може да добие понятие за дѣйствията на топлината, за електричеството, за свѣтлината, даже да са научи да распознава и нѣкои съзвѣздия, преди да бжде извѣстено, че на тая свѣтъ съществуватъ физики, химии, астрономии и пр. Умниятъ човѣкъ трѣба да върви отдоле нагоре, а не отгоре надолу, защото алгебрата не може да бжде понятна безъ аритметиката, а аритметиката — безъ буквартъ. Сичко има свое време. — Когато отваряме нѣкое учебно завѣденне, то най-напредъ трѣба да са погрижиме за това, щото даже и стѣните му да способуватъ на въображението и да помагатъ на дѣцата въ тѣхните занятия. Разбира са, че до сега са е обрщало твърде малко внимание на това важно дѣло, ако мнозина отъ насъ и да сж увѣрени, че дѣтето запомва добре само онова, което му са мѣрка предъ очите чѣстичко и което е за него удобопонятно. Даже и старовременните народи сж биле по-опитни отъ насъ въ това отношение. Кажете ни, молиме ви са, защо религията въ сичките времена са е врѣзвала така дълбоко въ умовете на сичките народи? Не за това ли, че въ тоя случай сж са пуцале въ ходъ сичките съкровища на архитектурата и на живописътъ, т. е. сичките срѣдства, които сж въ състояние да подѣйствувалъ колкото са може по-силно на човѣческото сърце? Да земеме за примѣръ и нашите вѣрования. Ако народътъ говори за Христа, за свѣтнеге, за апостолете, за страшиятъ сждъ и пр. и пр., то той говори за това, защото види изображенията имъ почти сѣки день; а ако не говори за същността на Христовото учение, за дѣянията на апостолете, за постановленията на св. отци и пр., то не говори за това, защото на човѣкътъ е много по-лесно да усвои това, щото види, нежели онова, щото чуе. Митологията, която е била обрѣ-

чена въ живи образе, е живѣла цѣли столѣтия, а оная идея, която е накарала хората да съзиждатъ тие образе, е била забравена още въ най-старите времена. И въжвдигаме памѣтници само на лжебоговете, които сж увѣковѣчили памѣтъта си съ войни, съ побѣди и съ други тиранства противъ човѣчеството, а защо да не направиме същото за науката? — пита Ескиросъ. Разбира са, че тие нѣща би биле много по-евтини отъ памѣтниците, защото за тѣхъ не трѣба ни злато, ни мраморъ, ни кедрни ливански, а тибширъ, гипсъ, мастило и хартия... Ингелизските, французските, нѣмските, американските, италиянските, руските и пр. музеи и библиотеки сж пълни съ различни богатства, които принасятъ полза само на нѣколко учени хора; а на оние малки същества, които ще да бждатъ наши наследници или продължители на онова, щото е изработено отъ насъ, ние отказваме даже и въ най-необходимото. Съ една дума, дѣтето би могло много по-лесно да изучи ботаниката и политическата економия на пазарътъ и въ градинката си, нежели изъ книгите, които му разказватъ, че Линней е раздѣлялъ ботаниката така, а Шахтъ друго-яче. Сѣки отъ васъ, който е ходилъ по панорамите, ще да са съгласи съ назе, че тие му сж принесли много по-толѣма полза, нежели атлазътъ и оная суха книга, която са нарича география. Ако военните министерства харчатъ такива голѣми сумми за укрощението на дивите страсти или за себѣлюбieto на отдѣлни лица, то министерствата на народното просвѣщение би трѣбало да харчатъ 9 пъти повече, защото истинното развитие е такава велика сила, която рано или късно ще да обличи нациите, ще да унищожи безчовѣчните крвопролития, ще да облеghi животътъ и ще да въдвори между народите и народностите човѣческа любовь и нелицемѣрно братство. Но човѣческата природа е способна да са развива и да са усъвършенствова съ различни способности. Ето защо ние сме длжны по-напредъ отъ сичко да вникнеме въ собствените свойства на дѣтето и да видиме кой отъ пътѣовете на развитието отговаря повече на неговите лични наклонности. Най-главната погрѣшка на сичките педагогически системи са състои въ това, че почти нидѣ и никой не обрща внимание на самото призвание на дѣтето. Единъ чувствува наклонность камъ математическите науки, а педагогите и наставниците го накарватъ да изучава гръцкиятъ и латинскиятъ езикъ; други чувствува влѣчение камъ механиката, а педагогите го накарватъ да изучава логиката и психологията; трети има наклонность да бжде докторъ на медицината, а педагогите го приготвяватъ за попъ, и т. н. Колко хиляди ученици изучаватъ латинскиятъ и гръцкиятъ езикъ, които никога нѣма да имъ дотрѣбать и които са помнатъ само до экзаменете! Колко милионе младежи изучаватъ такива високи предмети, които не разбиратъ и които никога нѣма да имъ дотрѣбать! А знаятъ ли тие „мъченици“ онова, щото е необходимо да знаятъ, т. е. физиологията, земледѣлческите науки, физиката, химията и пр. и пр.? На тие предмети досегашните педагогически системи сж глѣдале като на нѣщо второстепенно, което са изучава само за това, за да са каже, че то са изучава. Но европейските педагоги говорятъ, че класическите езици развиватъ много повече, нежели която и да е наука, че гръцките и рим-

ските митологии и старите разкази за баснословни герои възбуждат въ насъ хероизмъ и патриотизмъ и че историята на Атина или на Римъ ни накаратъ да уважаваме личността на човѣкътъ, и пр. Това чудно мнѣние е за насъ почти непонятно, защото дѣйствителниятъ животъ ни изнася противното. Американците сж и голѣми патриоти, и свободолюбиви граждани, и даровити оратори, и господарствени мъже, а ние твърде добре знаеме, че не мнозина отъ тѣхъ сж прочеле Демостена, Сократа, Аристотеля и Цицерона въ оригиналѣ. И така, ако нашата педагогия желае да достигне своята цѣль и да осмъществи гореказанната идея, то тя е длъжна да обърне малко по-голѣмо внимание на историята и да разкаже на дѣцата какъ сж живѣле старовременните (а особенно нововисторическите народи), каква е била тѣхната цивилизация, какви сж биле правите на историческото човѣчество и пр. Днешните всеобщи истории, които са преподаватъ въ нашите учебни завѣдения, не отговарятъ на своите обязанности. Подробности за това, при кои именно рѣка сж са срѣщнале Александъръ Македонски и Дария, нѣматъ за насъ почти никаква важность. Сжвременната история иска отъ историкѣтъ сжвѣтъмъ друго, т. е. тя го обява да ни разкаже какви сж биле оние причини, които сж накарале Александра да са срѣшне съ Дария и какви послѣдствия сж произлѣзле отъ тая срѣща. Послѣ великите труди на Бекля, на Дрепера, на Люкса и на много други нови историци нашите учебници ставатъ твърде смѣшни. И така, това е наше лично мнѣние, днешната всеобща история трѣба да са земѣни съ историята на умственното развитие, съ историята на философията и съ историята на литературата.

(Продължава са).

ЗА КАФЕЙНОТО ДЖРВО.

(Отъ И. Ф. Скау).

Както въ историята на човѣчеството е интересна за насъ не само всемирната история, но и частната история на народностите, даже и на отдѣлната личностъ, ако само тя е играла значителни роли, така сжщо, както ми са чини, за насъ не може да бѣде безинтересно и сѣко едно отдѣлно биографическо обзрѣние (ако ми е позволено да са изрази така) на едно което и да е растение. Въ тоя случай мене нѣма да обвинатъ, че сжмъ избралъ именно кафейното джрво, което играе такива важни роли въ общежитието. И така, да са запознаеме съ него. Въ Арабия и на о. Ява кафейното джрво достига отъ 15 до 20 сажки височина; а въ Остъ-Индия то бива по-ниско, защото отрѣзватъ върховете му, за да му дадатъ възможность да са распространи съ широчина и да даде повече плоди. Листата и вѣтвите му сж противопѣтни: листата му приличатъ нѣколко на лаврови и, подобно тѣмъ, сж почти сѣкога зелени. Неговите бѣли и меризидови цвѣтки стоятъ на къси онашници при корѣните на листата по нѣколко заедно. Когато кафейното джрво са разлѣкти, то вамъ са чини, че то е покрито съ снѣгъ и неговиятъ видъ превъсходи твърде значително видѣтъ на снѣжките наши цвѣтуци овошени джрвета. Когато джрвото прецвѣти, то на него са появяватъ червени плоди, които твърде приличатъ и по боята си и

по форматѣтъ си на вишни. Въ мекиятъ плодъ са намиратъ двѣ етки, които отъ едната страна сж испъжнале, а отъ другата биватъ равни. Тѣхъ наричатъ кафеенъ бобъ, а това е твърде неумѣстно, защото плодѣтъ на джрвото не прилича на бобова или на грахова чушулка. Кафейното джрво дава плодъ още на втората година, но изобилниятъ сборъ бива само на четвъртата и на петата. За кафейното джрво е необходимъ топалъ климатъ, съ срѣдня температура, не по-малко отъ 16 до 17° р., и дѣто термометрътъ са не спуща по-доле отъ 10°. Но въ това сжщо време то не може да търпи и извънрѣдните топлини. Въ горѣщите страни то може да расте само подъ сѣнката на другите джрвета. Освѣтъ това, то изисква достатъчно голѣмо количество джждъ или искусственна поливка. Тие двѣ условия, т. е. топлината и влажността, ни доказватъ, че кафейното джрво може да произраства само между тропиците, и на сѣки случай не по-високо отъ 30° сѣв. шир., и че въ тоя посѣвъ то расте най-добре по планините, а не на плоските брѣгови равнини. Сѣверната частъ на Арабскиятъ полуостровъ има повечето нѣти суха и пѣсачна почва и горѣщъ, сухъ и почти сжвършено лишенъ отъ джждъ климатъ. Такава е и южната частъ, която са намира близо до Червеното море. Но въ южната частъ, на нѣкое разстояние отъ морето, са възвишаватъ значителни планини, надъ които климатѣтъ е по-прохладенъ, джждъ пада достатъчно и на тѣхъ са намира богата растителность. Тая мѣстность, а именно Еменъ или щастлива Арабия, длго време са е считала за исклучително отечество на кафейното джрво. Но сега е извѣстно вече, че това джрво не само че са сажу въ Абисиния, но срѣща са и на югъ отъ тая страна въ диво сжстояние, а именно въ Енарей и въ Кафѣ. Можеме даже да предположиме, че въ Арабия то не е мѣстно, а пренесено е въ Африка. Камъ екваторѣтъ кафейното джрво са простира по-далечъ отъ познатите намъ до сега земи, а на сѣверъ то са сажу до 12° сѣв. шир., при езерото Цана и въ Арабия отъ 18—20° сѣв. шир. Историята на много открития е покрита съ неизвѣстность. Истинните факти са замѣняватъ съ баснословни разкази. Въ числото на послѣдните принадлежи и слѣдующиятъ разказъ за причините, които сж накарале хората да са ползватъ отъ плодoвете на кафейното джрво. Настоятелѣтъ на единъ мюсюмански манастиръ видѣлъ, че козите, като поѣдатъ отъ тие плоди, ставатъ твърде бодри и презъ ношѣта скачатъ и играятъ. Това го накарало да си направи отъ тие плоди нѣкое питие, щого, съ неговата помощъ, да поддржи въ времето на бѣднieto, и себѣ си, в своите дервише, когато трѣбало да пзвршаватъ въ продължението на ноштите джлги богослужения въ храмѣтъ. — Не трѣбатъ никакви доказателства, че употреблението на кавето е новъ обичай. Старовременните грѣцки и римски писатели сжвършено премълчаватъ за това питие. Изъ арабската ръкопись отъ XVI. вѣкъ, която принадлежи на Абдулъ Кадера, която са намира въ парижската библиотека и която е издадена отъ ориенталистѣтъ Холада, са види, че началото на обичай да са употребява кавето въ Еменъ е произлѣзло не по-късно отъ срѣдата на XV. столѣтие, слѣдователно тоя обичай не е по-старъ отъ 400 години. Арабскиятъ авторъ разказва за това слѣдующата история.

Въ Аденъ, на южниятъ брѣгъ въ Арабія, живѣлъ единъ мюфтия, по име Хемаледикъ. Въ времето на своето им-тешествие въ Аджанъ, на западния брѣгъ до Червено море, той намѣрилъ нѣколко души свои съотечественици, които пие кафе. Когато са върнали дома си, той пожелалъ да пие и самъ отъ това питие, защото му са чинило, че ще да помогне на здравето си. Той пивалъ малко и увѣрилъ са, че кафето е добро сръдство да из-бистри мозакътъ и да разгони снѣгътъ, и за това той го рекомандувалъ на дервишите, които служиле всеополно бдѣние. Твърде скоро дервишите и мнозина други са увѣрили, че кафето е добро да са пие и презъ денѣтъ. И така, това питие станало общо въ Аденъ, отъ тамъ са распространило по сичка Арабія и при крайтъ на XV. вѣкъ преминало въ Мекка. Разбира са, че това извѣ-ствие ни не дава понятие за употреблението на кафето въобще, по то опредѣлява, кога именно тоя обичай са е укорѣнилъ въ Арабія. Въ началото на XVI. вѣкъ (1511 г.) египетскитъ султанъ назначилъ въ Мекка новъ гу-бернаторъ. Последниятъ не билъ познатъ съ кафето и разсърдилъ са твърде жестоко, когато, като влѣзалъ вед-нашъ въ голѣмата джамия, намѣрилъ тамъ нѣколко дер-више, които сѣдѣле въ едно кѣшенце и пие кафе. Той ги изгонилъ изъ джамията и свикалъ съборъ отъ бого-слове, отъ юристи и отъ по-важните градски лица. Пре-пирале са доволно дълго време. Единъ отъ членовете на събрането размѣшилъ сичкото събрание. Той казалъ, че кафето опиянява така също, както и виното. Тука са родилъ въпросъ: отъ дѣ той знае, че виното опиянява и какъ то опиянява? Той са признавалъ, ако и косвенно, че е употреблялъ запрѣтенното отъ законътъ питие и за това получилъ опредѣленното въ законътъ количество ударе. Като са не съгласиле въ мнѣнията, то съборътъ пожелалъ да чуе какво ще да кажатъ и лѣкарите. Губер-наторътъ повикалъ двама персийски лѣкаре, които обя-вили, че кафето е вредително за здравето. Съборътъ проклѣлъ и кафето и неговите любители. Било запрѣ-тено да го продаватъ. Сичките негови събрания количе-ства биле изгорени, а който са рѣшалъ да престѣпи тая заповѣдь, него качвале на магаре и карале го изъ гра-дѣтъ. Но скоро послѣ това запрѣщението било унищожено, защото даже и самиятъ кайрски султанъ билъ страстенъ любитель да пие кафе. Учените припознале кафето за безвредно. Тая побѣда дала на това питие още по-голѣ-ма извѣстность и распространение. Слѣдъ двайсетъ го-дини, когато кафето са распространило вече въ Капръ, единъ тамошенъ свѣтоша намислилъ да възстане противъ него съ особена енергия. Въ една отъ своите проповѣди той казалъ, че оние, които пиятъ кафе, сѣ лошави мюсю-мане. Това възбудило неговите слушатели до толкова, щото, когато излѣзле изъ храмътъ, тие тутакси отишли въ кафенетата, разбили чашиците и столовете и строшили главите на присѣдствующите. Градѣтъ са раздѣлилъ на двѣ партии, и работата захванала да приемава сери-озно направление. Тогава върховниятъ сѣдия свикалъ уче-ните, които обявили едногласно, че по тѣхното ода-вашно мнѣние кафето е полезно и че то трѣба да бѣде търпимо. Послѣ това предѣдателятъ гостилъ събранието съ кафе и той първи испилъ една чашица. Тая втора побѣда распространила още повече името и извѣстно-

ста на питието. Въ първата половина на XVI. в. ка-вето било пренесено въ Алепъ, въ Дамаскъ и въ много други градове, а въ половината на сѣщото столѣтие — въ Цариградъ. Въ послѣдния градъ (въ 1554 г.) двама частни хора отвориле заведение съ покойни миндерлѣжи, въ което са продавало кафе, играле са шахматъ и водиле са различни разговори. Единъ турски поетъ написалъ со-негъ за славата на кафето. Но когато числото на кафе-нетата са умножило, то духовенството захванало да са оулаква, че кафенетата са посѣщаватъ повече, нежеди джамияте. Мюфтиятъ обявилъ, че употреблението на ка-вето е противно на коранътъ и за това сичките кафенета биле затворени. Но повиятъ мюфтия принялъ сѣпаната на питието, и скоро послѣ това духовенството, дворѣтъ и градѣтъ послѣдоваде неговиятъ примѣръ. Слѣдъ време кафенетата изново биле затваряни нѣколко пѣти, по това происходило чрезъ политически съображения, т. е. пра-вителството ги затваряло за това, защото простиятъ на-родъ правилъ противъ тѣхъ различни демонстрации. Но това бивало само въ Цариградъ и по публичните мѣста, защото сѣки е ималъ право да си купи кафе и да го пие дома си. Неговото употребление са распространяло се повече и повече. На сѣки гостенинъ са подавало кафе, а на слугите са давало за кафе, както у насъ иматъ оби-чай да имъ даватъ за вино, за ракия или за мѣкици. Въ голѣмите къщи сѣ държале отдѣленъ слуга, който е приготвлялъ само кафе. Най-послѣ, въ турския за-конъ са вовѣлъ такавъ параграфъ, въ който са говорило, че ако мъжътъ не донася на жената си кафе, то това са счита за законна причина да го остави. И така, въ XVII. в., чрезъ 180 г. послѣ въведението на кафето въ Арабія, неговото употребление са распространило и на востокъ, и въ Египетъ. До половината на XVII. вѣкъ въ Европа (освѣтъ въ Турция) за кафето сѣ знаѣле твърде малко. Падуанскитъ ботаникъ Албини, който е билъ въ Еги-петъ при свършванието на XVI. вѣкъ, говори за това пи-тие, като за твърде распространено въ тие крайове, но неизвѣстно въ Европа. Въ второто издание на него-вата книга, която е напечатана отъ Веслинга, послѣд-ниятъ говори, че кафето е извѣстно въ Европа като рѣдко лѣкарствено сръдство. Види са, че то е преми-нало презъ Венеция. Съществува писмо отъ Пиетро дела Валле изъ Цариградъ отъ 1615 г., въ което са го-вори, че, когато той са върне въ Италия, то ще да донесе кафе. Въ 1660 г. нѣкои си търговци, които са върнали отъ востокъ въ Марселъ, донесле съ себѣ си кафеини зърна и нѣколко сѣдове за приготвлянето на това питие, и показвале ги като голѣма рѣдкостъ. Малко по-късно въ Марселъ захванале да пиятъ кафе въ търговските къщи, а въ 1671 г. било отворено първото кафене. Въ Англия кафето е донесено отъ Едвардса, така също търговецъ, който са върналъ изъ Смирна. Той довѣлъ съ себѣ и дѣвойка грѣкиня, която била обзана да му вари кафе. Тая дѣвойка са омѣжила за неговиятъ кочияшинъ и от-вориле въ Лондонъ първото кафене. Въ Парижъ кафето влѣзло въ мода именно въ онова време, когато въ тоя градъ дошѣлъ посланникътъ на султана Мохамеда IV. Той вовѣлъ това питие и въ французскитъ дворецъ. Въ 1672 г. въ Парижъ било открито първото кафене. Въ Марселъ, дѣто, както казахъ вече, търговците, които са

вършале изъ Смирна, го разпространило по-рано, то било дълго претърпи нѣкоя борба. Лѣкарете са бодѣе, че ако са распространи това питие, което тие считали за вредително, то болѣстите ще да са увеличатъ, и рѣшили са да го подвъргнатъ подъ най-строгата критика. Програмата, която са е съхранила и въ която са пригласяватъ сичките учени въ ратушата да разгледатъ въпросътъ за кавето, има голѣмо сходство съ военните манифести. Но кавето надвило и нее така сжщо, както и на канрските проповѣдници. Но ние сме длжни да са признаеме, че защитниците на кавето сж употребляле за неговата полза твърде слаби или твърде смѣшни доказателства. Така напримѣръ, въ манифестътъ, който е издаденъ отъ лѣкарете за ползата на кавето, са говори, че това питие е добро за туй, защото са нарича на турски езикъ bon (на французски хорошо) и че то произходи изъ щастлива Арабия.

(Свършва са).

НАРОДНА ПѢСЕНЬ,

Сжбрали са триста краля,
Триста краля, двѣсте бана
Да си ѣдатъ, да си пиятъ
И веселба да си чинатъ.
Задрѣмалъ е войводата,
Дрѣмка дрѣме, сжпъ сжнува
За маджарска равна земя,
За хубаво равно поле.
Проговарятъ кралйовете,
Кралйовете, бановете:
„Ей, Янкуле, добаръ юнакъ,
Разбуди са, раздрѣми са,
Провикни са, заѣй пѣсень.“
Янкула имъ отговаря:
„Ей ви вазе, триста краля,
Триста краля, двѣсте бана,
Кой е юнакъ падъ юнаци, —
Да измами Крали Марка,
Да му земе шаркулия,
Шаркулия, млада булка,
Тѣжка сабля самодивска?“
Исправи са младо момче,
Младо момче латиненче, —
На кралйове отговаря:
„Азъ ща Марка да измама,
Да му зема шаркулия,
Шаркулия, млада булка, —
Тѣжка сабля самодивска.“
Стападе сж, утишле сж
Вовъ Маркови равни двори,
Па си Марку тихо думатъ:
„Хайде, Марко, кумъ да бждешъ,
Че имаме цвѣтна (!) свадба, —
Нарѣдихме побашиме,
Побашиме, помайчиме,
А нѣмаме кой да джржи
Златни вѣнци, тѣжки мрѣжи.“
Става Марко, приготви са,
Приготви са кумъ да бжде,
А Янкула проговаря:
„Ой та тебе, Крали Марко,
Въ наша земя о би чъ има
Самъ си кумътъ да не ходи,
А да прати добра коня,
Да покачатъ млада будка.“
Измами са Крали Марко,
Та си прати шаркулия.
Излѣзе сж, утишле сж

Бъ долия земя каменита
Вовъ Приленско равво поле,
До Маркови чешмиръ порти,
Чешмиръ порти, златни ключи.
Потропаха, почукаха,
Повикаха да отворатъ:
„Излѣзъ, излѣзъ, Кралиовице,
Че ни прати Крали Марко,
Да та земемъ да кумуващъ, —
Той остана на свадбата
Да приготви вѣнци,
Да опече вакло ягне,
Да промѣни дрѣбни пари,
Да пречисти ичимикътъ...
Марко прати шаркулия, —
Стани, иди, премѣни са,
Като кума предъ сватове.“
Измами са Марковица,
Повърна са, премѣни са;
Вхнаде сж, утишле сж
Въ латинските равни двори...
Свадба праватъ, веселатъ сж, —
Дошамъ попитъ да вѣнчава
Младо момче латиненче
Съ Марковица Кралиовица.
Станалъ Марко кумъ да бжде,
Марковица позна Марка, —
Той не може да познае,
Свойта жена, първо либе.
Тя го глѣда и настѣзва,
На Марка са криво вида,
Па захвана да я псува:
„Ей та тебе, млада булко,
Латиняно, курветино,
Че що си са распазила,
Като курва цариградскъ?“
Продума му Марковица:
„Не сжмъ азе латинянка,
Ами сжмъ ти първо либе, —
Я открий ми тѣжко було,
Па погледай въ черни очи,
Въ черни очи, въ бѣло лице,
И ще видишъ, че сме двама
Излѣгани, измамени.“
Кога Марко това зачу,
Той извика намусено:
„Ей ви вазе, латинянци,
Азе трѣба да ви дара:
Побашиме съ аленъ герданъ,
Дѣверете съ червенъ качуалъ,
Стари сватътъ съ багрѣница (?);
Да са помни и прихазва
Какъ кумува Крали Марко.“
Па извади остра сабля
И изсѣче сичка свадба,
Сичка свадба латинянска,
Латинянска, дукатинска.

(Извѣяна отъ баба Недѣля. Нарѣчието ѝ е
Копривенско)

СЛАВЯНСКАТА ЛИТЕРАТУРА

на

България

въ срѣдните вѣкове.

БОГОМИЛИТЕ.

Между народните повѣсти, дѣте, най-забѣлжителните, са занимаватъ съ трѣсавиците (или съ трѣс-

жите, които ни накарват да трѣпереме) и съ нежитите или съ вампирете. Народните предания, които са отнасят до трѣсавиците, и до днесъ още съществуватъ въ Россия. Истина е, че болѣстѣта, която е послѣдствие отъ трѣсавиците, са нарича у русите лихорадка, но рускиятъ селѣнинъ казва, че и тя е се дъщеря на Ирода, както и трѣсавицата:

„При Черното море стои стѣлабъ камененъ, въ столбѣтъ сѣди свѣти велики апостолъ Сисиний, и види — ажмжтило са морето до облаците и изъ волните му излизатъ дванайсетъ*) жени гологлави, окаяни дяволско видѣние. И говорятъ тие жени: Ние сме трѣсавиците, дъщери на царъ Ирода.“ И попитахъ ги св. Сисиний: „Окаяни дяволе! Защо вие сте дошли тука?“ А тие му отговориха: „Ние сме дошли да мѣчимъ човѣческиятъ родъ. Който ни пренесе (който пис повече отъ насъ), ние са примѣваме при него, — мѣчимъ го, — който преспи утренните молитви, който са не моли богу, който не почита празниците и щомъ стане отъ лѣглото си лие и ѣде, — той е нашъ угодникъ.“ И помолихъ са св. Сисиний: „Господи, господи, избави човѣческиятъ родъ отъ тие окаяни дяволе.“ И Христосъ му прати дванайсетъ ангела, Сиханна и Аноса, и четирите евангелиста. И захванахъ тие да биятъ трѣсавиците съ четири жѣлѣзни гоѣшки, — сѣки денъ имъ давалъ по три хиляди рани. И помолихъ имъ са трѣсавиците: „Св. велики апостоле Сисиний, и Сиханно, и Аносе, и четире евангелиста. Лука Марко, Матея и Иоанне, не мѣчете ни! Дѣто вашите свѣти имена и да би зачуле, и въ който родъ вашите имена и да би са прославили, отъ той родъ ние ще бѣгаме три дни надалечъ, жди три „поприща“... „А какви сѣ вашите дяволски имена?“ Първата са нарича Трѣсѣя (трѣперуша); втората — Огненя (горячка); защото както огненниятъ пламникъ гори накараненните дървета, така и трѣска-горячка гори човѣското тѣло. Третия казала: „Името ми е Ледѣя“ (Ледяна). Ледѣя накарва да трѣпере човѣското тѣло, като отъ ледъ; и човѣкътъ не може да са стои даже и тогава, ако са вове въ огнѣтъ. Четвъртата продумала: „Именувамъ са Гниѣтежа“ (угниѣвамъ, притѣснявамъ). Гниѣтежа налѣга човѣските жѣлбози и човѣкътъ изгубва жѣлаието си да ѣде. Петия рѣкла: „Азъ носа име Гипуза“ (гина). Гипуза тѣгне надъ човѣската глава, умалява му рамената и обажда са чрезъ кашлицата. Шестата рѣкла: „Азъ са наричамъ Глушѣза“ (глухота). Глушѣза удри човѣкътъ по главата, оглушава ушите му и върти мозакътъ му. Отъ нея мнозина оставатъ глухи. Седмата казала: „Носа име Ломѣжа“ (лома, чула, троша). Ломѣжа троши костите и смуче мозакътъ, както буйниятъ вѣтаръ кърши сухите дървета въ гората. Осмата казала: „Името ми е Пухнѣжа“ (подпухналъ, отѣкалъ). Отъ нейното дѣхание са появяватъ отѣците. Деветата рѣкла: „Името ми е Жѣлтежа“ (жѣлтиница). Тя прилича на жѣлото цвѣте въ полето. Десетия рѣкла: „Мене е името Керкѣжа“ (дѣто кѣса). Тя е по-лошава отъ сичките други, защото разкъсва жилите и на рѣцете, и на вѣрвата. Единнайсетата казала: „Името ми е Глѣдежа.“ И тая е твърде лошава, защото презъ нощта не оставя човѣкътъ да заспи, демонете го посѣщаватъ и той изгубва умътъ си. Дванайсетата рѣкла: „Наричамъ са Шѣвѣжа“. Тая е най-старата, играицата (дѣто играе посадникъ), която е отсѣкла главата на св. Ивана**). Отъ нея по-лошава нѣма: ако ти допина човѣкътъ, той трѣба безъ друго да умре.“

Така са изрѣжда предъ читателѣтъ сичката тая трупа отъ зли духове, — *febrim cohors* — по думите на Хораса. Послѣ слѣдуватъ развѣрзските (отлученията), които, ако са кажатъ, изгонватъ трѣсавиците. Да привѣдеме сега разказътъ за нежитите или за вампирете. Думата нежитъ е сложена отъ отрицателната частица не и отъ глаголътъ жити (живѣя). Тие сж такива същества, които, по думите на народѣтъ, нито живѣятъ, нито умиратъ. Тие са срѣщатъ и въ руските суевѣрия. Въ старовременната сѣрбска литература са срѣщатъ фор-

мули за заклинанията противъ нежитите. Ето какво ни разказва за нежитите единъ старославянски текстъ, който е написанъ на сѣрбски*) и на когото текстътъ и до сега съществува въ Россия:

„Излѣзалъ нежитѣтъ изъ сухото море, слазя Исусъ отъ небето, и казалъ му Исусъ: „Кадѣ отивашъ, нежиту?“ Нежитѣтъ му отговорилъ: „Тука дохождамъ, господипе, въ човѣческите глави, мозакътъ да имъ изсуша, челестите да имъ строша, зѣбите да имъ изрона, шѣгта да имъ искрива, ушите да имъ оглуша, очите да имъ ослѣпа, носътъ имъ да направа гѣгнѣвъ, кръвта имъ да продѣя, клѣиките да имъ изсуша, устата да имъ искрива, членовете да имъ разслаба, жилите имъ да умѣртва, тѣлото имъ да ослаба, хубостѣта имъ да измѣна и като бѣсъ да ги натовара съ сичките мѣки.“ И казалъ му Исусъ: „Върни са, нежитѣ, и иди въ темната гора и въ пустинята, намѣри тамъ глава еленска и засели са въ нея, защото тя може сичко да прѣтърпи и сичко да испита; иди въ камакътъ, защото и той така сжко може сичко да търпи, и зима и горѣщина... той (камакътъ) е отъ природата си суровъ, той е силенъ и ще да та удържи. Тамъ, нежитѣ, и да имашъ жилището си до тогава, дорде небето и земята преминатъ пататакъ и дорде са свършатъ. Хайде остави на покоѣй раба божия нирекъ.“

Тука видиме твърде явно възпоминание отъ чудесниятъ отломакъ изъ евангелието, въ който Христосъ праща въ тѣлото на свинете демонете, които безпокоятъ единъ прѣхванатъ. Друга повѣстъ:

„Св. Михайлъ-Гавраилъ (sic) ходилъ съ стрѣла и съ шинове жиѣзни, за да ги забие въ тѣлото на нѣкой рогачъ или кошута, но не намѣрилъ нищо подобно, ами намѣрилъ единъ нежитѣ, който сѣдѣлъ и трошилъ камае. Той го попиталъ: „Кой си ти?“ Той му отговорилъ: „Азъ съмъ нежитѣ. И сѣда да троша човѣчески глави, разбѣрквамъ мозакътъ имъ, проливамъ кръвта имъ. И Михайлъ-Гавраилъ му рѣкалъ: „Прокаѣти, нежиту, ти престани да разбѣрквашъ мозаците и да трошишъ човѣческите глави, иди въ темната гора и влѣзъ въ главата на нѣкой еленъ, тя ще да та търпи. Знай, че ако та срѣщна още веднашъ, азъ ще да та насѣка на мѣркви и ще да та пробода съ стрѣлите си.“ И нежитѣтъ го помолилъ: „Не дѣй ма погубва, не ма пробждай: азъ отивамъ въ гората да влѣза въ главата на нѣкой еленъ.“

Вѣроятно е, че тие разкази сж основани на народните славянски суевѣрия (кой не знае, че въ Сѣрбѣя и до днесъ още вампиризмътъ играе голѣма рола?). Има и други разкази, които са свързани съ черковните романи на срѣдните вѣкове, като напиримѣръ, разказътъ, за когото помѣнахме по-горе, т. е. разказътъ за дървото на честниятъ крѣстъ. Ето какво са срѣща въ единъ русски ръкописъ отъ XVI. вѣкъ, който обѣма много нѣща, както са види, по-древни и отъ происхожденето на бѣлгарете:

„Адамъ са исправилъ предъ райските врата, въ Еденъ, а въ него време са приближили дните на смъртѣта му и той билъ много угриженъ, и сичките са чудиле на това, защото до тогава никакъ не познавалъ какво нѣщо е болѣстѣта. Тогава Ситъ попиталъ майка си: „Мамо, ти, която го познавашъ най-добре, кажи ми какво има тато?“ — „Синко, рѣкла Ева, види са, че жалѣе райгѣтъ и, като го припоминава, огорчава са. Тогава Ситъ трѣгналъ да върви каде райгѣтъ, по ангелътъ му донесалъ едно клонче отъ онова дърво, отъ което билъ вкусилъ Адамъ, и му рѣкалъ: „Това дърво изгана нечистите духове, освѣтлява пуждащите са отъ свѣтъ, и оня, който вѣрва (въ него), е недовѣжливъ за страхѣтъ.“ Ситъ земалъ дървцето и занесалъ го на баща си. Щомъ Адамъ го видѣлъ, то въздихналъ и рѣкалъ: „Ето дървото, което е причина на моето изгонване изъ райгѣтъ. „Земалъ го, увилъ го на вѣнецъ и положилъ го на земята. Отъ тоя вѣнецъ сж израсле послѣ дърветата.“

*) Познато е, че старославянскиятъ или славонскиятъ (?) езикъ ни представлява различни нарѣчия, сжобразно съ това, ако тие или оние книги сж биле написани отъ бѣлгаре, сѣрбѣ или руси. За тоя предѣтъ глѣдай книгата: *Conversion des slaves au christianisme*, ch. XIII. отъ Louis Léger.

*) Въ нѣкои ръкописи са говори, че тие сж само седемъ.

**) Това ни напомнява разказътъ за Иродида: трѣба да си припомнимъ, че трѣсавиците сж Иродови дъщери.

Повѣстѣта са свършва съ слѣдующиятъ разговоръ, както ржкобще бива въ библията:

„Вопросъ. Какво стана съ онова дърво, което ангелътъ билъ земахъ изъ райтъ и дахъ го на Сита?

Отвѣтъ. Когато Сатанайлъ (името на ангелътъ) откраднахъ (това дърво) господне, то богъ му рѣкалъ: „Каквото си откраднахъ отъ мене, това ще и да та погуби единъ день.“

И Господъ го изгони, а дървото изникнало и раздѣлило се на три части: Адамовата, Евината, а въ срѣдата расла господнята, която архангелътъ дахъ Ситу. Ситъ зачесахъ неговата частъ дома си: Адамъ я направилъ на вѣнецъ, и отъ него вѣнецъ са родило дървото на честивиятъ кръстъ.“

Отъ тоя родъ разкази са види доволно ясно, че въ тѣхъ има два елемента: единътъ е народенъ, а другиятъ е заетъ отъ Гърция или отъ востокъ. Така на примѣръ, въ единъ ржконисъ, когото приписватъ на Еремия, са срѣщатъ слѣдующите проникателности (subtilité), които, вѣроятно, не сж славянско происхождение:

Вопросъ. Какъ сжтвори господъ Адама?

Отвѣтъ. — Отъ осемъ части: частъ отъ земята, частъ отъ морето, частъ отъ камакитъ, частъ отъ въздухътъ, частъ отъ облаците, частъ отъ слжницето или отъ росата, частъ отъ мисальта (pensée) на ангелските духове и частъ отъ духъ свѣти.

Въ Българската литература са срѣщатъ доста книги, които са занимаватъ съ вопросы и съ отвѣти. Отъ една страна тая форма ни напминава формата на катихизисътъ, а отъ друга — формата на народните басни (énigmes). Ето ви тука една повѣстъ, която има чисто славянски характеръ, ако до сега и да не е било възможно да ѝ са опредѣли корѣнътъ. Единъ поклонникъ попиталъ ангелътъ, защо луната е по-малко свѣтла отъ слжницето. Ангелътъ му отговорилъ:

Ти знаещъ, че когато зжмята изскуси Адама и Ева, то тие са видѣха голи и овлакаха горко гелотата си. И сичко ги пожахъ и разплака са съ тѣхъ: небето, слжницето, звѣздите, ангелете и господството са наскърбиха за Адамовото престѣпление. Само луната са засмѣла, и за това божииятъ гнѣвъ я постигнахъ: господъ ѝ потемнилъ свѣтлината и заповѣдалъ ѝ въ бждже да са явява на кратко време и да са скрива. По-напредъ не било така, и луната била по-свѣтла и отъ слжницето и са виждала цѣлъ день.“

Въ славянските идеи, сичката природа, както са види, вджхва въ човѣкътъ дълбока и братска симпатия, а защото луната не е отговорила на тая симпатия, то са наказва тѣй строго въ гореприведенната българска повѣстъ. И до днесъ още са намиратъ (усвоенни въ народната поезия) нѣколко повѣсти, които са срѣщатъ въ апокрифическата литература на срѣдните вѣкове. Такива сж, на примѣръ, повѣстѣта за пътешествието на Мария или на св. Петровите сестри по мъките. Такова сждържанне са срѣща въ много пѣсни въ Вуковиятъ сборникъ. За сега само напминаваме това, а слѣдъ време ние ще да го разглѣдаме критически, когато захватеме да говориме за народните пѣсни.

ПОЛЕЗНИ КНИГИ.

* Саковичъ. Учебникъ математической и физической географии, составленный въ объемѣ гимназическаго курса. Спб. 1873 г., in 8°. Цѣна 40 копѣйки.

* Свѣтъ божій. Разкази изъ естественной исторіи. Преводъ съ южнорусскаго. Спб. 1870 г. Издание второ. Цѣна 20 копѣйки.

* F. Kanitz. Donau-Bulgarien und der Balkan. Historisch-geographisch-ethnographische Reise-studien aus den Jahren

1860—1875. 1 Band. Mit 20 Illustrationen im Texte, 10 Tafeln, einem Gebirgsprofil und einer Karte. Preis 15 Mark.

* Jireček Konstantin Jos. Dějiný Národa Bulhurskeho. V Praze 1875. Nakladom B. Tempskeho.

РАЗЛИЧНИ ИЗВѢСТІЯ.

* Изѣзла е вече книжката „Св. Кирилъ и Методий български просвѣтителъ“, която е издадена отъ „Дружеството за распространение полезни знания.“ Надѣяме са, че критиката ще да я оцѣни безпристрастно. Цѣната ѝ е 1 грошъ турски пари.

* Въ „Times of India“ са помѣщаватъ доволно интересни разкази за животътъ, за нравите и обичаите и за наклонностите на индийците, но за насъ сж много по-любопитни описанията на индийската природа, на мѣстната флора и на животното царство. Въ единъ отъ бройовете на гореказаниятъ вѣстникъ ние намѣрихме слѣдующиятъ разказъ за смъртъта на Джилса, който е погиналъ отъ тигаръ. Единъ день капетанъ Флойдъ, Вингетъ, Джилсъ и много други офицери отъ 76-иятъ полкъ отишли на ловъ, т. е. да прслѣдватъ тигрите. Когато дошли въ едно село, което са намира близо до рѣка Манера, на 15-милно разстояние отъ вливанието на тая рѣка въ Гадовери, то направили засада, която най-напредъ била несполучна, но послѣ вториятъ опитъ ловджиевъ видѣле тигаръ, който вървѣлъ камъ главното мѣсто на ловджийскиятъ кръгъ, за да са провере презъ него и да побѣгне. Единъ отъ ловджиите пушалъ, и ако и да не ударилъ тигарътъ, то го накаралъ да са върне назадъ. Той тржгналъ камъ онова дърво, на което сѣдѣлъ, — на височина отъ 10 стапки, — Джилсъ и неговиятъ оруженосецъ. Джилсъ пушалъ два пжти. Въ това време разярението животно скокнало, изкатерило са на дървото, свѣќало отъ него оруженосецътъ, а послѣ са вървало назадъ и бързо потатрало и Джилса. Въ това време и Мей отъ своето дърво, което са намирато на доволно голѣмо разстояние, пушалъ три пжти срѣща тигарътъ, и като повикалъ другите, които не можѣле да видатъ какво са върши, слѣзаль отъ дървото. Когато капетанъ Флойдъ и Вейгамъ са приближили до тигарътъ, то той оставилъ своите жертви и спуснахъ са камъ тѣхъ, но тутакси паднахъ мъртавъ на мѣстото си. Джилсъ билъ жестоко изскжсанъ, но сжхранилъ своята бодрость и сжзнание до послѣдните минути на животътъ си.

ИЗПРАВКА.

Въ предидущиятъ брой на „Знание“, въ статията за „Богомилите“, сж са вмжкнале слѣдующите погрѣшки: На стр. 157, кол. 2, рѣдъ 28 трѣба да са четъ: както той е въплотилъ нѣкога словото си, т. е. св. духъ рѣкалъ да бжде плодъ въ утробата на св. богородица, и появилъ са плодъ, и не той са въплотилъ, а думата му. Стр. 158, кол. 1, рѣдъ 28 трѣба да са поправи така: и въ тѣхъ (повѣсти) главните произшествия са избрани изъ свѣтото писание и най-паче между произшествията, които иматъ духъ свжрхестественъ, както, и особено, сжздаването и второто пришествие. На стр. 159, кол. 1, рѣдъ 3, трѣба да са заличи думата Христосъ, какъ е станаль свѣщенникъ, т. е. Богомилъ е станаль свѣщенникъ, а не Христосъ. Богомилъ си описва животонисанието.